

Qua in re Lector frustra expectabit, quā uidit præcedente capite in uni-
us chordæ diuisione, spaciorem rationem. Causa est, quod hic multæ sunt
chordæ, nec crassitudinis, nec longitudinis unius. Proinde hoc consyder-
ret, quātum illi rationi forte defuerit, id facile suppletum iri per hoc, quod
chordæ omnes intendi remittiq; possunt. Porro ad ueram Musicen perdi-
scendam uiu aliud instrumentum æque iuuat, atq; ipsa Cithara, quod &
uisum. Diuo Seuerino, qui de eius chordis in uetoribusq; tā accurate scrip-
serit. Quod autem in tam raro usu ea hodie est, cum difficultatem eius ar-
bitror in causa esse, tum quod uulgus magis amat clamorosa, minusq; artis
habentia. Atqui doctum hominē, qui populi plausum non curat, sed do-
ctorum hominum de se iudicium expectat, potissimum uero huius artis
professorē decere in primis existimo, ut pro uera ac perpetua laude acqui-
renda, addat & laborem. Sed de Cithara satis.

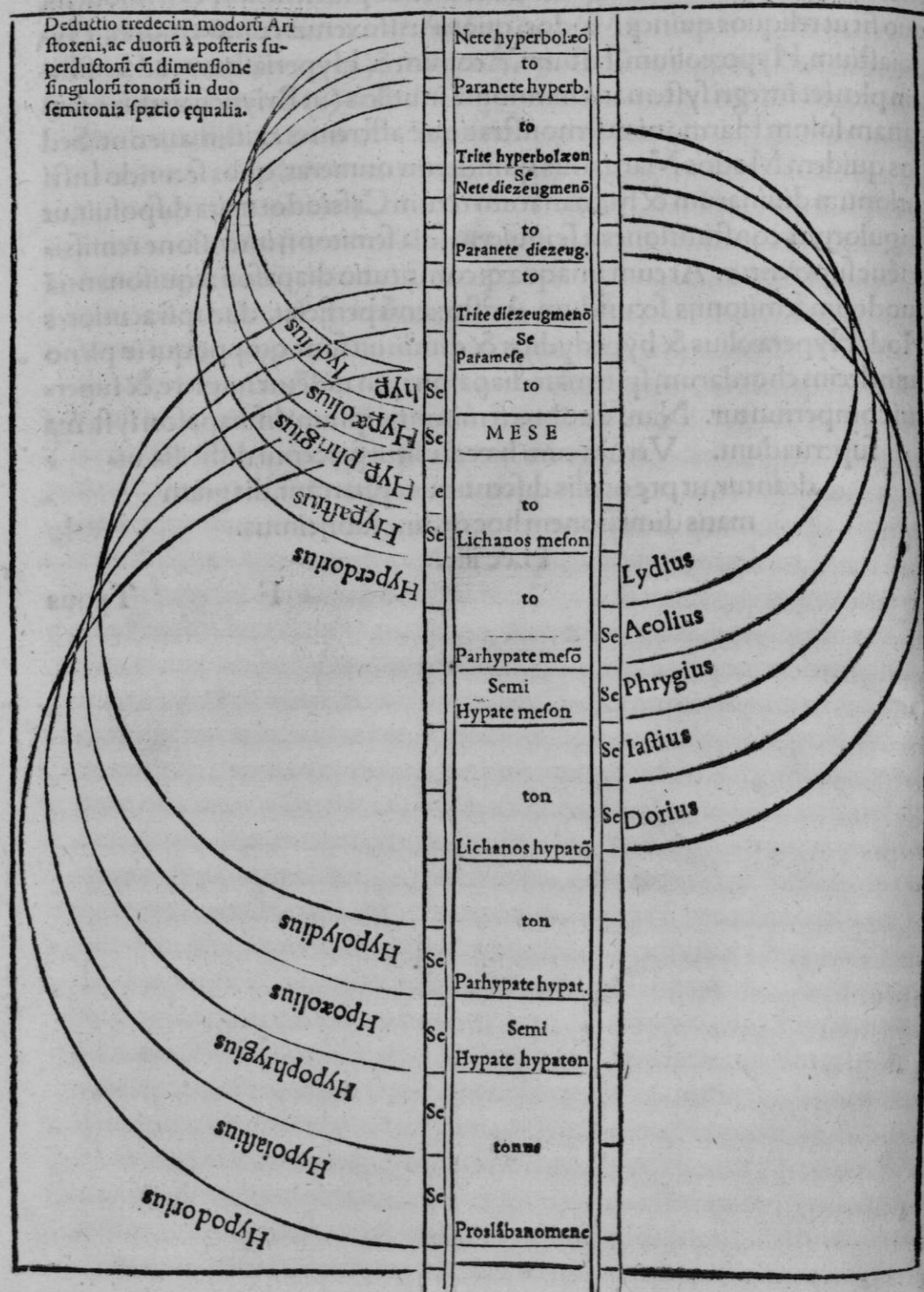
Parasceue ad sequentis libri com
mentationem, Caput XXI.

Cum iam hunc librum, extrema adiecta manu, ad umbilicum usque deduxissem, quod antea me facturum citius promiseram, ecce insperato, quod multis quidem annis desiderauimus, nec tamen unquam assequi potuimus, opera ac industria D. Bartolemaei Libys amici nostri summi, uenit in manus nostras Franchini illud de Harmonia instrumentorum musicorum opus (ita enim inscripsit) nunc in his regionibus mihi, quod equidem sciam, uisum. Quod ex eius quidem uiri lucubrationibus ultimū existimo. Anno enim à Christi natali M. D. XVIII. Ioanni Grolerio Lugdunensi, qui Francisci Francorum Regis Questorem tum Mediolani agebat, eos labores dedicauit, cum actiue Musices opus annis plus uiginti antea in lucem dedisset, gauisus eram hercules magis quam dicere uel ausim uel queam, speraram enim authorum aliquor, praecipue Græcorum, locos, qui animum meum multis annis sollicitum habuerant, atque adeo mire torserant, erutos ab eo atque discussos, maxime uero id sperabam, cum primum caput legerem, ubi ipsius opera ait Bryennium, Baccheum, Aristidem, Quintilianum, ac Ptolemæum à Græco in Latinum conuersos sermonem. Cœpi reuoluere studiosius, uideoque solitam in eo uiro diligentiam, maxime in eis quæ Boethius tractat in tribus moduladigenis per 5. tetrachorda. Item de proportionibus ac proportionalitatibus (ita enim nunc omnes appellant) tandem ultimo eius operis libro de Modis musicis operosam illam tractationē aggreditur. Tum uero cupidus sperabam me Franchinum sibi similem inuenturum, quippe qui aliquid

Dodecachordi

Typus xv Modorū Mar. Capellæ

secundum Franchini opinionem.

Hæc

Hæc Franchinus. Qua in tractatione planè ostendit se nihil certi adferre potuisse, ut lectori difficultatem hanc luculētis aperiret rationibus, quoniā nomina ita cōfundit, ut altera pro alteris usurpet, nūc Bryennij auctoritate quinq; Aristoxeni Modos inutiles uocās, nūc Martiani Cappelle duos & superfluos & diminutos taxās. Cū enim Aristoxeni tresdecim enumerasset Modos, hoc est octo, quos ipse ait omnē antiquitatē celebrasse, Hypodorian, Hypophrygian, Hypolydian, Dorian, Phrygian, Lydian, Mixolydian, ac Hypermixolydian, et quinq; quos ipsum Aristoxenum adiecisse dicit, Hypoastian, Hypoastian, Iastian, Aolian, & Hyperastian, deniq; duos à posteris adiectos, Hyperastian & Hyperlydian (Hyperlydian omnes legūt, nos hyperphrygian, sed id postea explicabitur) quos & diminutos esse, & superfluos probat. Mox in typo, quem hic adposuimus, non hos Aristoxeni XII Modos & duos superductos, sed Capellæ XV enumerat, etiam si titulum de Aristoxeni & duobus adiectis Modis præscripserit deductionem. Quod Lector inde colligere poterit, quoniam apud Capellam princeps Mixolydian non est, neq; Ptolemæi Hypermixolydian, sed neq; noster hypomixolydian. Apud Aristoxenū uero quinq; de Martiani numero desunt Modi, nempe omnes cum 7 & 8 compositi, excepto uno Hyperastian, qui est noster octauus Hypomixolydian, pro quo Martianus Hypermixolydian Ptolemæi neglexit. Duo igitur Modorum nomina de numero Aristoxeni omittit Capella, Myxolydian & Hypermixolydian. Aristoxenus autem quinq; de Martiani numero, ut diximus. Quare non oportebat, proposito Aristoxeni Modorū numero, Martiani continuo adijcere in typo numerum, cum in tot discō uenirent. Quod ingens argumentum est Franchinum, quæ apud authores tam frequentia uiderit, nec ipse explicare potuerit, ne ignorantia præterisse tam uulgata uideretur, rem propè deploratam, & quam nemo in posterū intellecturus esset, ut cuncq; Lectori indicasse satis esse ratum. Alioqui quæ est diligentia, nō taciturnū fuisse certū habes, neq; negotiū, si modo intellexisset, neglecturū. Sed nos altero uolumine, Deo fauente, ostendere conabimur hanc oēm difficultatē non tā ex re ortā, atq; ex multiplici nominum appellatione, plura enim q̄ 20. sunt horū Modorū nomina quibus septē diapa son species adpellāt. Aristoxeni tñ nomenclaturā potissimū imitabimur, quæ qd ad Modos attinet, nobiscū nō pugnat. Sed neq; cū Boethio, etiā si in alijs inter eos nō cōuenit. Porro neq; Franchinus, neq; Capella, meo qdē iudicatu, Aristoxenum intellexisse uidēt. Cassiodori aut cōstitutio in totū cū Boethio pugnat, ut eqdē miror Franchinū, optimū Boethianę eruditio nis assertorē, eā rep̄hendere nō ausum. Sed et nos, qñ huiusce negotij fundamenta nondū iecimus, multis uerbis eā refellere nō duximus faciundū, luce clariora omnia facturū, posteaq; serio, & ex nostra opinione hæc tractare cepimus. Hoc interim Lectorē serio admonemus, Quāuis ingentē nominū coaceruationē nihil mutare de Modorū natura. Nec fieri posse ullo pacto

ut plures reuera sint Modi q̄ diapason species, quōcūq; n. instituat Harmonia, necessario in has septē diapason incidet species, Hic cardo est, hęc sūma totius negocij. Ideoq; nomina nō turbēt nos, manet certē, manet inq; rerū immutabilis ordo in infinitū multiplicatis nōib; Vnde haud immerito, idē Frāchinus arguit, cū alia tam argute tractauerit, sedulaq; cura ad iuuerit, hęc nō animaduertisse. Neq; n. ipsum latuit diuisio Arithmetica Harmonicaq; in diapason speciebus, q̄ppe quā ipse in prioribus opibus docuerit. Sed illud quoq; rephēsiōe dignū, qd cū uulgo quatuor finaleis ponit clauēis in septē diapason modulis, reiectis tribus, cū una dūtaxat h̄ rephēsiōda esset. Verū enim uero, qñq; de Franchinus Martiānū Capellā citat authorē, omīssis eius uerbis, ea hic subiicere placuit, ut lectori integrū hac de re sit iudiciū, simulq; uideat q̄ bene, imō q̄ male Cassiodorus ea ad hāc, quā Frāchinus descripsit formā adaptauerit. Tropi uero sūt (inquit Martiān⁹) 15. Sed p̄icipales 5. q̄bus bini coherēt. Lydius, cui adherēt ὑπὸ λυδίου et ὑπὸ λυδίου. Secundus Iastius, cui sociat, ὑποϊασίου & ὑπὸ ἰασίου. Itē Aelius, cū ὑποαελίου et ὑπὸ αελίου. Quartus Phrygius cū duob⁹, ὑποφρυγίου et ὑπὸ φρυγίου. Quintus Dorius cū ὑποδωρίου et ὑπὸ δωρίου. Hęc Martiānus. Principales 5. posuit cū binis coherētibus, ut omnino essent 15. At nos sex principes cū singulis plagijs, ut Aristoxenus, ponemus, ut sit nūrus 12. Omīssis hypmixolydio, q̄ Ptolemæi est, & hypgeolio hypphrygioq; q̄s posteri adiecerūt. Sunt autē principes n̄ri sex. Dorius, Phrygius, Lydius, Mixolydius, Aelius et Iastius, siue (utroq; n. modo rep̄ias) Ionicus. Plagij item 6. cū τῷ ὑποδωρίου cōpositi, Hypodorius, Hypophrygius, Hypolydius, Hypomixolydius, Hypogeolius, Hypoiaestius q̄ & Hypoionicus. Hi sunt ueri indubitati 12 Modi, de q̄bus sequētis libri cōmētationē suscepimus. Hypomixolydiū Aristoxenus Hypiaestiu uocat ad exēplū aliorū cū τῷ ὑποδωρίου cōpositorū Modorū. Nā eosdē principes cū τῷ ὑποδωρίου, si q̄s cōponat, sex p̄terea inueniet Modos, sed qui in alios ita recidāt, ut Aristoxeni hypiaestius in Hypomixolydiū, & Ptolemæi Hypmixolidius in Hypodoriū, nō secus Hypodori⁹ in Hypoæoliū, Hypphrygius in Lydiū, Hiperlydius in Hypoionicū uel mixolydiū, & Hypgeolius in Hypophrygiū cadūt. Cōstat itaq; hāc difficultatē totam in nōib; esse, non in rebus. Sed nulla necessitas nos cogit ad multiplicanda nōia, quę minuire q̄ augere malimus, q̄ppe quę ingēs errorū chaos huius disciplinę p̄fessoribus peperūt. At qñ hęc nōdū certis sunt substructionibus firmata, ne Lectori tenebras offundere uidear, omīssis aliorū op̄inōibus, ac multis alijs, quę in hac arte p̄terea dici poterāt preceptionibus, ad nostra seq̄nti uolumine felici auspicio p̄peremus. Quod bonū faustū felixq; sit toti Christianę religioni, omnibus uotis p̄camur. Hic. n. unicus noster est scopus. Testis est mihi, in cuius honorem hunc molestū suscepimus laborem, CHRISTVS Deus Opt. Max. Dei Opt. Max. filius. Quibus unā cū Sancto Spiritu iugis ac sempiterna sit gloria. Amen.

Dodecachordi libri I. Finis. Henrici

Henrichi Loriti Glareani, Patri tij Claronensis apud Heluetios,

Dodecachordi, Liber I I.

Quo pacto uere Modorum di

scrimen sumendum, Cap. I.

ACTENVS omnia, quę uisa sunt necessaria, huius scientiæ principia, partim quę Theoricen, partim quę Practicen attingebant, breuiter atq; ut puto, dilucide enarrauimus. Restat nunc pars laboris nostri altior atq; sublimior explicāda, quę uelut promissionis scopus, & huius molestæ nauigationis portus uideri debet. Nempe de duodecim priscorum musicorum Modis, ut dignam tractationem nostrę ætatis hominibus ostendamus, doceam⁹q; non temere initio horum librorum dodecachordon hanc commentationem à nobis appellatam. Multis sanē eruditis uiris hac tempeste ite ἀπολογίῃ uisum est, cū de duodecim Modis à nobis fieret mentio. Qui ipsi octo duntaxat norant, alij etiam tres sufficere clamitabāt, ut, re, mi, quemadmodū ludionum uulgus habet, eiusq; op̄inōis p̄ter Athenæum afferebant authorem nō hercle malum Porphyriōnem super Horatium duobus id locis docentem. Verum enim uero, nō fraudabunt digna responsione, simul atq; eam rem tractare postea cœperimus. Hoc potius mecum merito quis mirari poterit, qui fiat, cum plures sibi uideantur egregij musici, cæterum rogati quo pacto ipsi Modos discriminent, ne uerū quidem uerbum respondere digne queant. Nam quod alij propter finalem clauem, alij propter uarias diapente species separatos contēdunt, nō satis faciunt cordato Lectori. Finalis enim clauis postea in uēta est, nec semper eodem seruata modo, ut usus conuincit, & nos priore libro cap. 12. satis clare ostendimus. Et duorum Modorum eadem finalis clauis, cōmunisq; diapente idem redarguunt. Quare necessarium est, ut altiora hac de re ueritatis uestigia inquiramus. Modi igitur musici quas Gręci harmonias (ut Platon lib. 3. de re pub.) uocant, nō aliter distinguuntur, atq; ipsę septem diapason species ex quibus constituuntur. Diapason autem species sumunt ex uario hemitoniorum loco, quod et ipsum superiore uolumine cap. 8. de omnibus consonantiarum speciebus ex Boethio docuimus. In diatessaron enim consonantia, cum sint quatuor chordę, & tria interstitia, tria semitoniorum

niorum loca cum binis tonis eueniunt. In diapente quinq; nerui, quatuor interualla, quatuor itē hemitoniorū loca efficiunt, cū ternis tonis. Deniq; in diapasōn cum sint octo Phthōgi siue uoces, ac septem interualla, septies bina hemitonija, cum quinis tonis loca uariāt, tanta uis est hemitoniorum minorum in diatonico. Quare non parum errant qui octauum nostrum Modum à primo separant natura, cum eadem sit utriusq; Modi diapasōn species, uidelicet quarta. Sed id postea clarius.

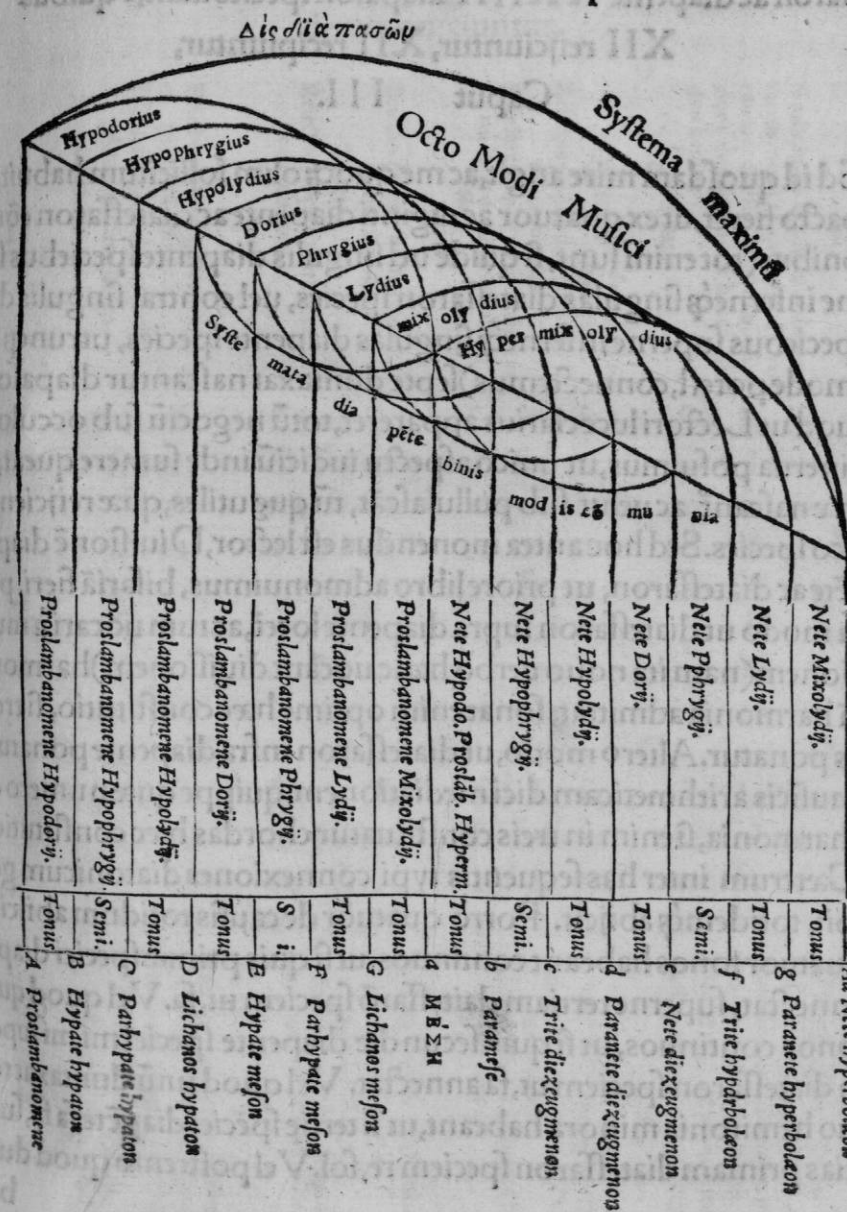
Quid systema, quæ Modorum
nomina, qui cuique diapason spe

ciei Modus aptandus, Cap. I I.

Veteres igitur Græci eosdem & tropos & systemata, & harmonias: Latini & Modos & constitutiones uocabant. Boëthius autē lib. 4. cap. 14. Constitutio (inquit) est, plenum ueluti modulaminis corpus ex consonantiarū coniunctione consistens. Quale est Diapason uel diapente, & diatessarō uel disdiapason. Est enim diapason cōstitutio à Proslambanomene in mēsen, cæteris, quę sunt medię, uocibus annumeratis. Vel à mese rursus in neten hyperbolæon cum uocibus interiectis. Disdiapason autem à proslambanomene in neten hyperbolæon, cū his quę in medio sunt interpositę, consyderatur. Si quis igitur septem diapason species quę sunt à proslambanomene ad paraneten hyperbolæon (hoc est ab A, magno, ad g, paruum) totas faciat acutiores uel in grauius remittat, septē efficiet à proslambanomene in altum Modos, quorū nomina sunt hæc: Hypodorius, Hypophrygius, Hypolydius, Dorius, Phrygius, Lydius, ac Mixolydius. Hęc ferē ex Boëthio. Sed id latius explicandū est, à proslambanomene enim ad Mēsen, hoc est in Guidonis scala ab A, ad a, Modus uocatur hypodorius, qui est omniū grauiissimus. Rursus ex hypate hypatō in paramēsen, hoc est à B, ad b, Hypophrygius. Ex parhypate hypaton ad triten diezeugmenon, hoc est à C, ad c, Hypolydius. Ex lichano hypaton in paraneten diezeugmenon, id est, ex D, in d, Dorius. Ex hypate meson in neten diezeugmenon, hoc est, ex E, in e, Phrygius. Ex parhypate meson in triten hyperbolæon, id est, ex F, in f, Lydius. Ex lichano meson in paraneten hyperbolæon, hoc est, ex G, in g, Mixolydius. Hęc sunt, quę totū negotium uersant, septem illę diapason species, quę tamen disdiapason, maximū in musicis systema, non implent, sed tono deficiunt. Quod Ptolemæus uidens, à mese in neten hyperbolæon, hoc est, ab a, ad Aa, gē

Aa, gemitū, systēma, natura cum primo, quod hypodori est, prorsus idem, adiecit, constituitq; octauum Modum, ab Hypodorio nihil differentem, eum autē Hypermixolydium uocauit, atq; totum systēma disdiapason hoc pacto completū est. Sua uero cuiusuis Modi proslambanomenē est infima chorda, sua itē netē, suprema, de mese duplici statim sumus dicturi. Bini itē Modi diapente habent communem. Est autē hic ordo absq; synemmenon tetrachordo simplex ac uniformis. Neq; ulla omnino est cantilēna quā non in aliquam istorum Modorum formulā cadat. Cantilēnā enim quē hodie synemmenon tetrachordon cum mesē iungunt, olim in tertiā diapason specię à C, ad c, instituebant, ut priore libro diximus.

Sed huius rei hæc sit descriptio.

F 4 Exhoc

Quomodo ex duodecim diapa-

son speciebus septem duntaxat fiant, Cap. IIII.

Quamquam autem ex his quatuor ac uiginti conexionibus duodecim sunt diapason formulae, reuera tamen septem duntaxat sunt species diapason natura distinctae. Ex his enim duodecim quinque in septem re-
cidunt, quod breuiter ostendendum est in omnibus. Si enim quis accipiat primam diapente specie re, la, ac superne ei annectat secundam diatessaron specie mi, la, efficiet systema Hypodorian, hoc est, uulgo secundum Modum, sed diuisum harmonicis cum in secundo Modo diuidatur arithmeticis. Hic Modus Aeolius dicitur Aristoxeno, quo Modo Adam ab Fulda usus est in tenore: O uera lux et gloria. Et ecclesia in plerisque cantilenis, ut postea ostendemus. Item si eidem speciei diapente re, la, eandem secundam diatessaron specie mi, la, coniectes inferne, Phrygii, hoc est, uulgo tertium Modum nascetur systema, sed diuisum arithmeticis, cum tertius harmonicis diuidatur. Hic Modus ab eodem Hypoaeolius dicitur. Ad quam formam est Responsoriū: Circundederunt me, & multa ut uocat, Gradualia pascale tempore. Tertio, si quis accipiat quartam diapente specie, ut, sol, ac inferne ei annectat primam diatessaron specie re, sol, efficiet Dorium diuisum Arithmeticis, hoc est nunc nostrum octauum Modum, quo ueteres Ecclesiastici mirè delectati sunt, hic ab eodem Hyperastius nominatur, nos Hypomixolydium nominamus. Nostra ætate paucos uulgo tenores ad eum Modum effingere possunt symphonetæ: à ueteribus tamen sumptos elegantissimè tribus adiectis uocibus componunt. Ut uidere licet in plurimis canticis. Quarto, si rursus acceperis quartam diapente specie, ut, sol, ac superne ei tertiam diatessaron speciem, ut, fa, adieceris, emerget Hypolydii systema, hoc est, quinti ut nunc utimur, Modi, qui fa, habet in b, clauis, diuisum harmonicis, hic Aristoxeno lastius, Porphyrii in Horatii Ionicus dicitur. Eidem quartæ speciei diapente, ut sol, coniecte inferne eandem tertiam diatessaron specie ut fa, effices, sextum quo nunc utimur Modum, qui fa habet in b, clauis, sed systema est Mixolydii, hoc est, nunc septimi uulgo Modi, diuisum arithmeticis. Atque hic est Hypiaustus apud Aristoxenum nobis Hypoionicus. Porro Hypophrygius, hoc est, noster quartus harmonicis, & lydius, hoc est, uetus quintus arithmeticis, proprie ita diuidi non possunt in diatonico, quod uoces in confinio diapente ac diatessaron sibi inuicem ita obuiam ueniāt, ut altera ex parte semidiapente, altera tritonus relinquantur. Et octauus noster non est ille Ptolemæi octauus. Nam hic cum Hypodorio idem habet systema, nempe primam diapason specie, ille autem cum Dorio quartam quam diuisus arithmeticis. Hoc pacto quatuordecim futuri erant Modi ex septem diapason speciebus harmonicis arithmeticisque diuisis, si secunda sextaque ita bifaria, ut alia diuidi, potuissent. Quod cum fieri nequit, manserunt nobis duodecim Modi proprie

proprie ex septem diapason speciebus. Sed huius rei alium typum ponere placuit, ad lectoris memoriā fortius iuuandam. Si modo hoc prius admonuerimus. Hosce duos Modos improprie diuisos, iuniores post Aristoxenum adieciisse Hyperæolium ac hyperlydium uocatos (quam ego alterum non Hyperlydium sed Hyperphrygium nominandum existimo, ut postea adnotabimus.) Qui quod diuisionem istam per diapente ac diatessaron non habeat, eum quod Aristoxenus, cuius nomen claturā hic sequimur, eos neglexisse uisus sit, ne nobis quidem in eum ordinem recipiendi uidebatur. Dabimus tamen suum eis locum in enarrandis 7 diapasos speciebus. Hoc lectorē semel admonuisse sat est, ne sit opus denuo postea admonere. Sed nunc typum ponamus.

Prima diapason species ex A, in a.		Hypodorius	
Secundus.	Art. Har- chimon.	Hypophryg.	
Hic est Aeolius modus apud Aristoxenum.	Nonus.		
Secunda diapason species ex B, in b.		Hypodorus	
Quartus	Art. Har- chimon.		
Hæc diuisio in diatonico non habet locum, propter tri- tonum ac semidiapente. Hyperæolius.	Art. Har- chimon.	Dorius	
Tertia diapason species ex C, in c.	Sextus. Vetus.		
Hic nostra ætate quinti nomen habet, apud Aristoxenum Iastius, apud alios Ionicus.	Vndecimus.	Phrygius	
Quarta diapason species ex D, in d.	Art. Har- chimon.		
Hic Hyperastius ab Aristoxeno nominatur. Hypermixolydus.	Octauus.	Lydius	
Primus.	Art. Har- chimon.		
Quinta diapason species ex E, in e.		Mixolydus	
Hic est hypoæolius modus apud Aristoxenum.	Decimus.		
Tertius.	Art. Har- chimon.	Hyperphry- gius.	
Sexta diapason species ex F, in f.	Quintus. Vetus.		
Et hæc diuisio diatonico inepta est propter Semidiapente ac tritonum.	Duodecimus.	Hyperæolius	
Septima diapason species ex G, in g.	Septimus.		
Hic nostra tempestate sexti nomen habet apud Aristoxenum Hypoastius.	Art. Har- chimon.	Hypermixolus.	
Ptolemæi octauus, cum secundo natura Idem.	Septimus.		

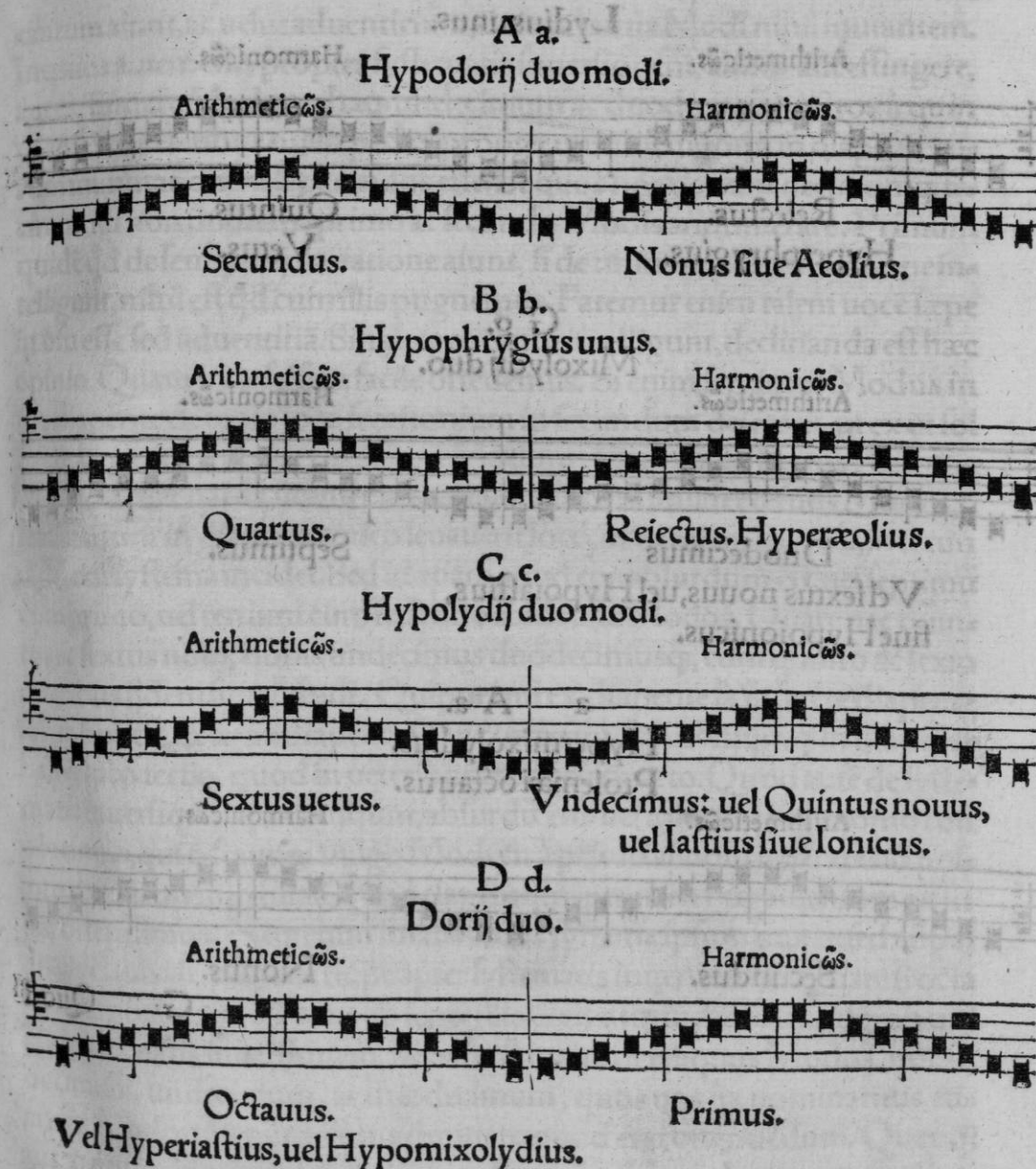
Dis-
diapente
tema maximu

Quid ætas nostra immutasse in his Modis uideatur, & quatenus

id fieri liceat, Caput V.

EX his liquet omnem ætatem aliquo pacto recte usam Modis, etiã id non statim apparet. Nec enim natura eorũ facile mutari potest apud industrios. Cæterum commutatione fieri potest, ut ex altero in alterum abeat, sepe unius duntaxat semitonij mutatione, natura prorsus mutata. Ita nostri sexto uetere ac septimo inuersis. Quintum ac sextum nouos fecere duos Ionicos, in maiore nunc usu quã Lydios, quẽ admodum ueteres Ecclesiastici, inuerso primi Modi systemate octauũ fecere Modũ elegantissimum sanẽ ac suauissimum, hoc est, Hyperiaastium Siue Hypomixolydium. Vetus enim sextus ex tertia diapason specie, Cc, mi habebat in b, clauẽ, quam duritiẽ, ut euitarent nostri musici, sextum nouum fecerunt, sed ita ut inciderent in septimi Modi systema, diuisum arithmetico, cum septimus sit Harmonico. Eodem modo de quinto uetere dicendum, cuius dum asperitatem mollire uellent, ut ex diezeugmenon tetrachordo in synemmenon deflecterẽt, factum est, ut in sexti ueteris hoc est Lydij systema inciderent diuisum harmonicis, cum sextus Arithmetico esset diuisus. Hæc ideo tot uerbis egimus ut ostenderemus Lectori, quã nihil certi docere potuerint, qui hac tempestate multis uerbis octo nobis Modos, siue tonos, ut ipsi apellant, exhibuerunt, nec tamen cõnumerato eo, quem Ptolemæus adiecit, sed inuerso primo. Cum eadem de causa, qua noster octauus alius est Modus à primo, quem inuertit, duodecim iure esse possint Modi. Quid enim non etiam secundus ac tertius inuersi nomina Modorum habent? Cum sextus uetus ac septimus inuersi, hodie nomina quinti ac sexti Modorum uulgo obtinuerint: quibus tamen nos alia dedimus nomina, nõ certa omnino ratione ordinis seruata, quippe quem nec ueteres seruauerunt, ut postea enarrabimus, sed ut duodenarius in appellandis Modis numerus, rebus ipsis responderet. De quarto ac quinto Modis alia ratio est, quod inuerti uere, ut alij nõ possunt, ut antea dictum est. Essentia igitur siue natura septem duntaxat sunt Modi, quia septem duntaxat diapason species, at si diuidere liceat Modos arithmetico ac harmonicis, qui quidem uere diuidi possunt, duodecim erunt Modi, quibus multi eximij uiri usi sunt, tantum abest ut hæc ~~modos~~ uideri debeant. Quinto sanẽ uetere ac item sexto nostra ætas non tam frequenter utitur, ut nunc nouis eis dẽ hoc est undecimo ac duodecimo, siue Iastio ac Hypoiaastio, ut omni prorsus reprehensione careãt, qui secundo tertio uetere inuersis, hoc est, nono ac decimo

cimo siue Æolio ac Hypæolio utantur. Sed nunc eadem de re tam multa locuti ueniam à candido lectore petimus, ut boni consulat, quod impetu quodam, rei scitu dignissimæ explicationem longiorem, quã forsitan decuit, instituerimus. Vnicum adhuc typum adijciemus in quo lineis notulas aptantes, seruatis nihilominus septem diapason specierum locis, omnesq; Modos bifariam secantes, adiecto etiam Ptolemæi Modo, sexdecim constitutiones unico aspectu proponimus. De quibus duæ reijciuntur, altera de secunda diapason specie, altera de sexta, ut sæpe iam dictum est. Ptolemæi autem in primam recidunt speciem. Manent igitur rursus 12.

G Ee.

Dodecachordi

E e.
Phrygi duo.

Arithmeticōs. Harmonicōs.

Decimus.
Vel Hypozolius.

F f.
Lydius unus.

Arithmeticōs. Harmonicōs.

Reiectus.
Hyperphrygius.

G g.
Mixolydi duo.

Arithmeticōs. Harmonicōs.

Duodecimus
Vel sextus nouus, uel Hypoiaſtius,
ſiue Hypoionicus.

a A a.
Hypermixolydius.
Ptolemæi octauus.

Arithmeticōs. Harmonicōs.

Secundus. Nonus.

G Quod

Liber II.

Quod necesse sit ponere duode

cim Modos, siquidem octauus noster ab alijs recte
separatus est, Caput VI.

Verum enim uero, quid pertinacia possit, cum multis sciolis, & qui in Musicis magnam sibi uendicant eruditionem sæpe experti sumus. Qui propter unū alterū uel semitonij mutationem ne utiq; totum systema mutari contendunt. Nam Synemmenon hūc esse cantum aiunt, ac uelut aduentitium, de substantia Modi nihil mutantem. Ineptius autem esse, propter systematis inuersionem, alium aut effingere, aut existimare Modum. Itaq; undecimum ac duodecimū nostros à quinto ac sexto ueteribus nullo pacto, propter unius semitonij in diapente eorum immutationem separandos esse. Et quos nos nonum decimūq; fecimus, illi non dubitant primo ac secundo Modis annumerare. Primum quidē qd de semitonij uariatione aiunt, si de unius notulæ mutatione intelligunt, nihil est qd cum illis pugnemus. Fatemur enim talem uocē sæpe in usu esse sed aduentitiā. Sin de toto cantu intelligunt, declinanda est hæc opinio. Quam inde falsam facile ostēdemus. Si enim septimus Modus in sua diapente de tertio loco semitonium in secundum deiecerit, ut ex ut sol fiat rela, prorsus incidet in primū Modum. Quo pacto Petrus Platenſis Miſſam: Puer natus, licenter immutauit. Ita consimiliter tertius Modus, si semitonium in diapente unico leuauerit loco, ut ex mi mi fiat rela, in secundū Modi systema incidet. Sed id etiā apud eos absurdum est, uel septimū cum primo, uel tertium cum secundo eosdē esse Modos. Quare nec quintus ac sextus noui, nobis undecimus duodecimūq; cum quinto ac sexto ueteribus iidem sunt Modi. Quippe qui ex diapente fa fa fecere diapente sol ut, hoc est, ex tertia diapente specie quartam, semitoniumq; in diapente habet loco tertio, quod in ueteribus erat loco quarto. Quod autē de systematis inuersione reprehendunt, absurdū esse uel ipsorum testimonio conuincimus, qui octauum uulgo Modum à primo alioqui separare nō possunt. De clauis enim finali, quod clamant, ineptum est nugamentum, ut supra ostendimus. Neq; enim finalis clauis systema ipsum mutat, sed cōtra, finalis clauis alia atq; alia fit, propter systematis inuersionem. Quare si octauus uulgo alius est Modus ab septē illis ueris atq; indubitatis, idq; ob unicum systematis inuersionem, necesse est quatuor reliquos Modos, nonū, decimum, undecimum, ac duodecimū, quos nos ita nominamus, etiam in Modorum numerum admittere, quod erat ostendēdum. Quāq; aut p nono Modo dicere possumus secundus Hypodorius, aut Æolius: pro undecimo, secundus Hypolydius, aut Ionius: pro decimo secundus

G 2 Phrygius,

Phrygius, uel Hypogolius: denique pro duodecimo, secundus Mixolydius, uel Hypoionicus, secuti tamen sumus octauus, qui secundus erat Dorius, aut Hyperiaustus, secundum numerum appellationem iam uulgo receptam.

De Modorum ordine, eorumque

appellatione, Caput VII.

Sed hoc quoque notandum, non esse adeo certam causam de Modorum ordine praesertim ut nunc uulgo habemus. Nam cum Hypodorius primam obtineat diapason specie, uidetur quibusdam non iniuria esse primus, ac deinceps alij hoc ordine, Hypophrygius secundus, Hypolydius tertius, Dorius quartus, Phrygius quintus, Lydius sextus, denique Mixolydius septimus. Apud Graecos autem Modorum nomina nuda sunt absque numero quantum memini, idque cap. 2. huius lib. secuti sumus. Sed mihi uidetur appellatio haec Modorum primum a gentibus nata, postquam quarta diapason specie Diores oblectati sunt, Phryges quinta, Lydij sexta. Ita Dorium, Phrygium ac Lydium tres factos esse Modos, eosque Principes in hac classe, qui etiam apud eos qui instrumentis ludunt, nisi quod Lydium in Ionicum mutatur, manet. Et in uniuersitate concentuum Plinius ait Saturnum Dorio moueri. Iouem Phrygio. Mercurium Lydio. Inter quos Dorium nostri musici primum nominarunt, potius quam uel Phrygium uel Lydium, etiam a gentibus nomina habere, quod eius diapason species prior erat. Rursus item his tribus postea Plagios potius quam tres reliqui duces Mixolydium, Aeolium ac Ionicum annexuerunt, quod cum ipsis communes haberent diapente, inferne autem annexas diatessaron, quemadmodum Authentice superne habebant. Ideoque uulgo Hypodorium nominat secundum, quod primi, hoc est, Dorij esset Plagiarius, siue, ut nunc uocatur, subiugalis. Eadem est ratio de Phrygio, cur tertius diceretur, quod eius diapason proxima esset post Dorium, sed tamen a Dorij Plagio loco secundo motus. Cōsimiliter ipsius tertij Plagiarius Hypophrygius, quartus est dictus, qui tamen effecit ut Lydius hoc loco motus, Quintus diceretur, eiusque Plagiarius Hypolydius sextus. Ita autem sex diapason species suos habent modos. Quibus septimus Mixolydius propter septimam diapason speciem iure superadditus est. At ipse Plagiarius habere non potuit ab alijs disiunctum. Si enim diatessaron, quam supra diapente habet, ei inferne adnectes, recidet in systema Dorij, ut saepe iam dictum est. Eaque causa fuisse uidetur primis Ecclesiasticis, cur hunc Modum octauum nominarint, eumque septem alijs adiecerint Modis, ne Mixolydius solus inter quatuor apud eos principes Plagio careret. Cum uero eundem octauum a primo natura separare non possent, necessitate coacti ad systematis conuersionem confugerunt. Quod cum feliciter cessisse uiderent, de alijs

item

item Modis uertendis arithmeticis harmonicisque cogitarunt. Sic ad hos octo Modos, quatuor praeterea inuenerunt, sed systemata eadem manserunt, uidelicet, ut in octauo Dorij, ita in nono Hypodorij systema, in decimo Phrygij, in undecimo Hypolydij, in duodecimo Mixolydij mansit. Hypophrygius autem ac Lydius sic uerti non poterant: ut antea ostensum est, manet tamen in eis, etiam si improprie uertuntur, eadem diapason species. Ceterum hi quatuor ultimi, cum non minus essent ueri Modi, ex systema tum inuersione nati, atque est octauus Modus, minus tamen curae fuisse uulgo, neglectique uidentur, uel quod non omnibus noti, uel quia priores octo satis uidebantur ad omnes cantilenas constituendas, praesertim cum uulgo etiam tres dumtaxat habeamus in frequentiore usu. Nos autem nouos hos, ut quibusdam uisum est, cum nihil minus sint, Modos, ita ordinauimus, ut impari numero appellaremus Nonum undecimumque, qui harmonicis diuiduntur, pari uero numero qui Arithmeticis decimum duodecimumque. Iam de eorum appellationibus quid opus est pluribus? Nam Dorium a Doribus, Phrygium a Phrygiis, Lydium a Lydis dictos, siue quod illos maxime in usu habuerint, siue quod primi inuenerint, notius est quam quod explicari multis oporteat, ita Hypodorium, Hypophrygium, Hypolydium quod illorum essent plagij uel subiugales cōsimiliter nominatos, quippe qui cum ipsis communes habeant diapente, ceterum diatessaron inferne, quas eorum authentice superne annexas habent. Mixolydius, quod cum Lydio habeat communionem, nominatur. Nam ipse priore specie, quem nos duodecimum appellamus Modum, eandem habet inferne diatessaron, quam habet superne Lydius in secunda specie, uidelicet, ut fa. Georgius Valla assignat rationem, quia a Lydio separatur semitonio spacio, quod nos non sequimur. Reliqui quinque Modi apud Aristoxenum, ut idem Valla refert, ita nominantur. Hypoiaustus, Hypoaeolius, Iastius, Aeolius, Hyperiaustus. Ego Aeolium puto nostrum nonum siue Hypodorium secundum, autoritate motus Heraclidæ Pontici, quem citat Athenæus lib. 14. ubi de Hypodorio locutus continuo haec subnectit uerba: *αὐτὴ γὰρ ἐστὶ φησὶν ὁ Ἡρακλείδης ἢ ἐκείνου ἀιολίδια*. Hypoaeolium autem nostrum decimum siue priorem Phrygium, qui rela diapente primam speciem, communem cum Aeolio habet. Deinde secundam diatessaron speciem mila, ille quidem supra diapente, hic infra habet. Iastium autem (quem Porphyrio in Horatium, & Lucianus in Harmonide Ionicum nominant) nos undecimum, siue Quintum nouum, siue Hypolydium secundum putamus. Hypolydium autem duodecimum nostrum siue sextum nouum, habent enim diapente quartam speciem ut sol communem, Diatessaron uero ut fa tertia speciem, ille superne, hic uero inferne, pulchra me hercle in his quatuor connexione, ut priorum octo in binis, Dorij cum Hypodorio,

G 3 Phrygij

Phrygij cum Hypophrygio, Lydij cum Hypolydio, Denique mixolydij cum Hyperiaftio. Et ut in his octo diuifio Arithmeticòs Harmonicòsque ita hic Aeolius ac Iaftius harmonicòs, Hypogolius ac Hypoiaftius Arithmeticòs diuifi. Reftat Hyperiaftius qui hanc appellationem ita accepit, quod effet fuper Iaftiũ, ut Hypermixolydius à Ptolemæo quod effet fupra Mixolydium. Eftque nofter octauus, five Dorij prior species diuifa Arithmeticòs, ac Mixolydij plagius, à nobis Hypomixolydius, quippe cum quo habeat diapente ultimam speciem ut fol cõmunem. Deinde diateffaron primam speciem refol, Mixolydius fuperne, Hyperiaftius autem inferne. Et ex his quinque Aeolius ac Iaftius ab Aeolibus ac Ionibus nomina habent, quorum Plagij funt Hypoæolius ac Hypoiaftius. Quintus uero Hyperiaftius, ut iam diximus, à pofitu nomen quemadmodum Hypermixolydius inuenit. Sex igitur Modi harmonicòs diuifi Aeolius, Iaftius, Dorius, Phrygius, Lydius ac Mixolydius, apud nostros de impari numero, fex item Arithmeticòs Hypoæolius, Hypoiaftius, Hypodorius, Hypophrygius, Hypolydius & Hyperiaftius, apud nostros de pari numero, longe alium ordinem hac grate habet, quæ merito habere debebant fecundum feptem illas, è quibus manant, diapafon species: quibus quidem fua manferunt nomina, quemadmodum fupra capite fecundo huius libri ex Boethio, nominauimus. Denique fex priores totam diapafon fupra finalem habent clauem, posteriores uero fex, diapente quidem fupra, diateffaron autem infra, quod priore libro & de paribus & imparibus fatis copiofe dictum eft. Duo uero reiecti & improprie diuifi Modi nomina eodem habent pacto, quo Hypmixolydius & Hyperiaftius. Nam Hypæolius, qui utcumque Hypophrygium inuertit, cum nullum aliud habeat nomen, ita dictus uidetur, quod proximè fit fupra Aeoliũ, ita Hyperphrygius quod proximè fupra Phrygium, quem Politianus ac Franchinus Hyperlydium, haud fcio quibus authoribus appellatum fcribunt, quod ego planè non intelligo, nifi dicant alio pacto Hyperlydium dictum, quod ad Lydij fystema uertat, quanquam improprie, ad quod exemplar nullũ aliũ Modũ appellatũ inuenio.

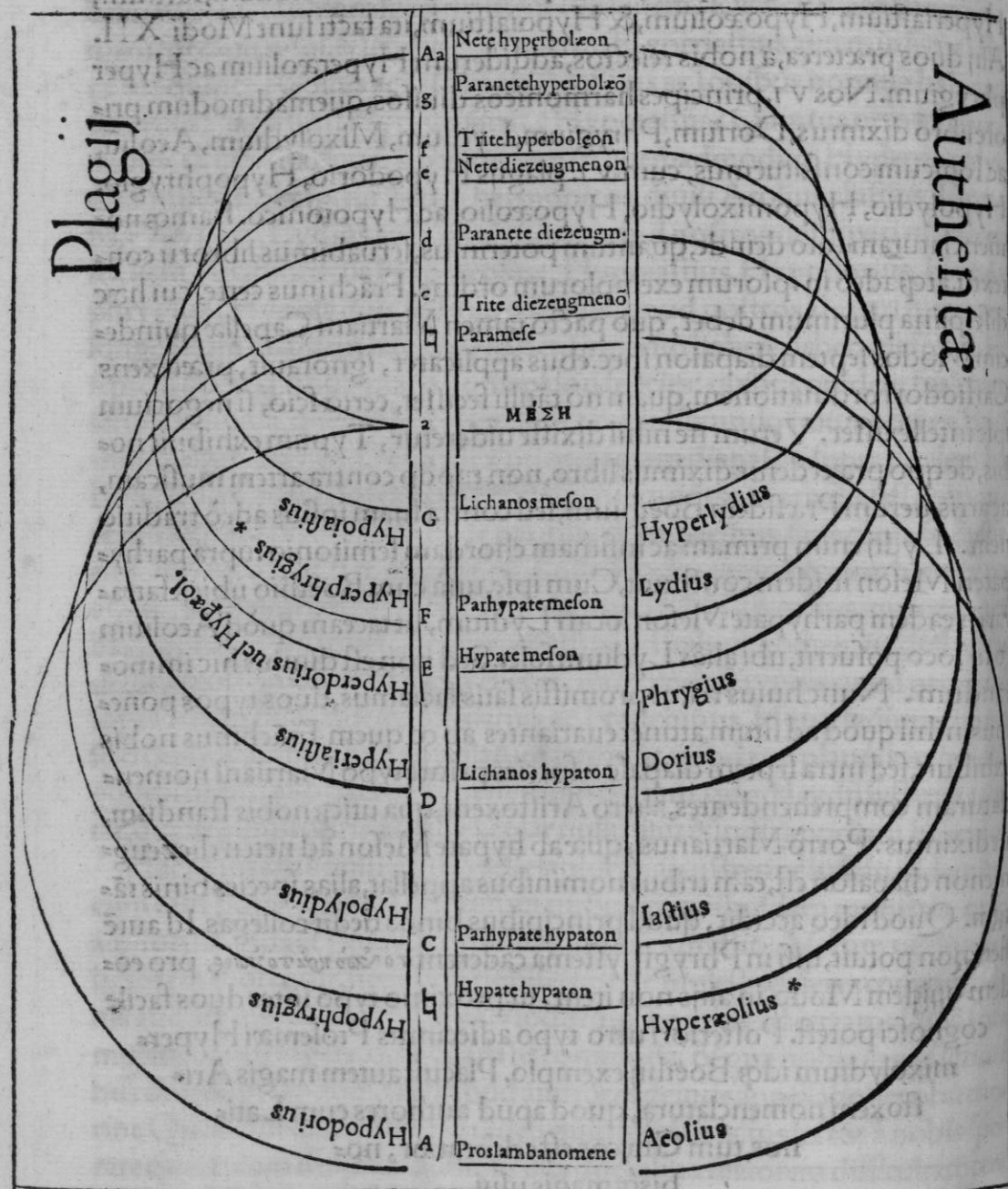
Haftenus fanè omnem mouiffe lapidem, atque ftrenuè luctati uidemur, cum tam portentofa tot nominum turba, ceu quibusdam monftris, quæ authorum ufus ac proinde neceffitas nobis expreffit. Verum ne diutius lectorem moremur, neue unà nobiscum hanc moleftiam ferre cogatur, bonis auibus nunc conabimur ea Modorum nomina ad certam aliquã formulam constringere, quæ & arti fit commoda, & qua nobis in pofterioribus omnino ftandum, ut ut apud authores deinde appellationes obuenerint, Quod nifi fecerimus, nõ uideo quid folidi fructus lector à nobis fperare queat, cum nufpiam alibi, in ulla difciplina maiorem difficultatẽ ceramus, quæ tamen ipfa non re quidem, fed maximè nominum uario ufu

orta

orta fit. In primis autem, ne uel difciplinam, uel difciplinæ præcipuum deus Boethium ipfum negligere uideamur, incõcuiffe feptem diapafon species eisdem nominibus nobis nominabuntur, quibus ille Cap. 14. libri 4. eos nominat, & nos fuperius Cap. 2. huius uoluminis recenfuius. Sunt autem hæc nomina Hypodorius, Hypophrygius, Hypolydius, Dorius, Phrygius, Lydius, Mixolydius, ab A magno ad g paruum, quibus Aristoxenus, cõuerfis quinque diapafon speciebus, adiecit Aeolium, Iaftium, Hyperiaftium, Hypoæolium, & Hypoiaftium, ita facti funt Modi XII. Alij duos præterea, à nobis reiectos, addiderunt Hyperæolium ac Hyperphrygium. Nos uero i. principes harmonicòs diuifos, quemadmodum priore libro diximus, Dorium, Phrygium, Lydium, Mixolydium, Aeoliũ, ac Ionicum conftituemus, cum uero i. plagijs Hypodorio, Hypophrygio, Hypolydio, Hypomixolydio, Hypoæolio, ac Hypoionico. Eamque nomenclaturam toto deinde, quantum poterimus, feruabimus librorũ contextu, atque adeo in ipforum exemplorum ordine. Franchinus certe, cui hæc difciplina plurimum debet, quo pacto tamen Martiani Capellæ quindecim Modos feptem diapafon speciebus applicaret, ignorauit, prætexens Caffiodori ordinationem, quam nõ tãtilli feciffet, certo fcio, fi negocium ipfe intellexiffet. Verum ne nihil dixiffe uideretur, Typum exhibuit nobis, de quo præcedente diximus libro, non modo contra artem musicam, ac artis uerum Præfidem Boethium, fed contra fuam ipfius adeo traditionem. Lydij enim primam ac infimam chordam femitonio fupra parhypaten Mefon ibidem conftituit, Cum ipfe, unà cum Boethio ubique fateatur in eadem parhypate Mefon locari Lydium, ut taceam quod Aeolium eo in loco pofuerit, ubi aliàs Lydium folet. Sed non eft diutius hic immorandum. Nunc huius rei, ut promiffis fatis faciamus, duos typos ponemus, nihil quod ad fitum attinet euariantes ab eo quem Franchinus nobis exhibuit, fed intra feptem diapafon species priore typo Martiani nomenclaturam comprehendentes, altero Aristoxeni, qua utique nobis ftandum, ut diximus. Porro Martianus, quæ ab hypate Mefon ad neten diezeugmenon diapafon eft, eam tribus nominibus appellat, alias species binis tantum. Quod ideo accidit, quod principibus binos dedit collegas. Id autem fieri non potuit, nifi in Phrygij fystema caderent τὸ πρὸν καὶ τὸ νῆγ, pro eodem quidem Modo, in alijs non item, ut proximo typo inter duos facile cognofci poteft. Pofteriori uero typo adieciimus Ptolemæi Hypermixolydium idque Boethij exemplo. Placuit autem magis Aristoxeni nomenclatura, quod apud authores cum Latinis, tum Græcos eft celebratior, nobisque magis ufui.

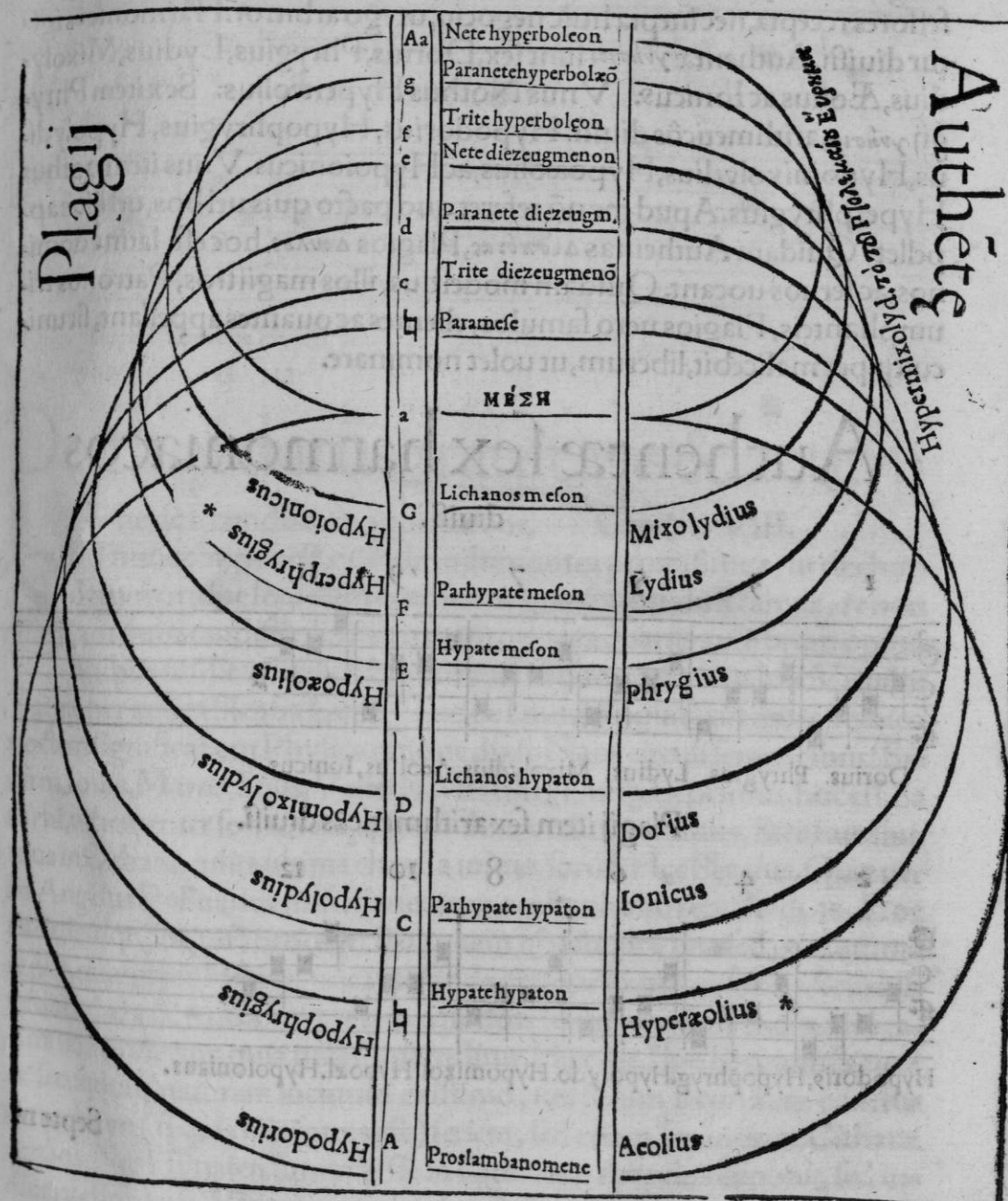
Xv Modorum apud Martianum
Capel. Typus ad vii diapason

species à Proslambanomenē ad Paraneten hyperboleon, hoc est ab A ad g.

Aristoxen

Aristoxeni xii. Modorum Typus
cum Ptolemæi uno ac duobus poste
riorum musicorum à nobis iusta de causa
non receptis.

Verum

Verum enim uero, quoniam res uelut noua est, & rudibus nihil satis dici potest, denique alium alia iuuant, alios alia excitant, uidebor operæ pretium facturum, si, quæ diximus, multis ac uarijs modis tractentur. Sic enim fore confidimus, ut Lectoris animus facilius ea percipiat, deinde percepta, roborata iam memoria, fortius teneat. Faciamus igitur duplicem Modorum, ut antea indicauimus, ordinem. Alterum authenticarum, alterum Plagiorum, quæ uocabula nunc sunt, & uulgò, & apud huius artis professores recepta, nec inepta huic negotio, ut ego arbitror. Harmonicæ igitur diuisci. Authentæ γνήσιαι sunt sex, Dorianus, Phrygius, Lydius, Mixolydius, Æolius ac Ionicus. Vnus Nothus Hyperæolius. Sex item Phrygiæ γνήσιαι, arithmeticôs diuisci. Hypodorianus, Hypophrygius, Hypolydius, Hypomixolydius, Hypoæolius, ac Hypoionicus. Vnus item nothus Hyperphrygius. Apud me non referet quo pacto quis uel hos, uel illos appellet. Quidam Authentas αὐθιγὰς, Plagios δούλεις, hoc est, latine dominos, ac seruos uocant. Quidam modestius, illos magistros, Patronos triumphanteis, Plagios uero famulos, clientes ac ouantes appellant, sit unicuique, per melicebit, liberum, ut uolet nominare.

Authentæ sex harmoniacos diuisci.

Dorianus. Phrygius, Lydius, Mixolydius, Æolius, Ionicus.

Plagi item sex arithmeticôs diuisci.

Hypodorianus, Hypophrygius, Hypolydius, Hypomixolius, Hypoæolius, Hypoionicus.

Septem

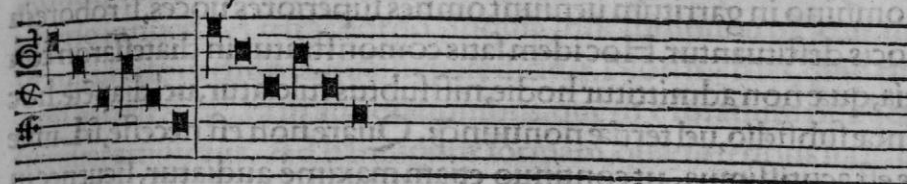
Septem diapason species binis modis Harmonicôs ac Arithmeticôs diuisci.

Dor. Hypod. Phry. Hypop. Lyd. Hypol. Mixol. Hypom. Acol. Hypoæol.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

6 7

Hyper. Hyper. Ionicus Hypolon.

æol. phrygius. 11 12

De chordarū grauitate & acumi

ne, ac secundum ea appellatione, Caput VIII.

Ed nunc tempus est, quæ admodum antea promissimus, ut de chordarum ordine secundum acumen ac grauitatem differamus, re non tam dubia ac difficili, quàm controuersa ac uarijs authorum opinionibus tradita. Seruius Honoratus Grammaticus in hoc Virgilij: Tacitæ per amica silentia Lunæ. Tacitæ Lunæ (inquit) aut more poetico noctem significat, aut Physica ratione dixit. Nam circuli septem sunt: Saturni, Iouis, Martis, Solis, Veneris, Mercurij, Lunæ. Et primus, hoc est, Saturni, uehementer sonat, reliqui secundum ordinem minus. Sicut audiui, mus in Cithara, cuius ultima chorda minus sonat. Hæc Seruius. Quæ uerba Angelus Politianus miscellaneorum capite ultimo reprehendens. Hoc itaque denique (inquit) procedet si ultimam non iam pro ima sed pro summa capiat, quæ græcè Hypatæ uocatur, unde grauior excitatur sonus, sicuti ab extrema altera & tenuissima, quam equidem libetius ultimam dixerim, acuta uox profertur, quia prorsum tenditur. Hæc ille. Ego Seruium & uerè & secundum naturam locutum existimo, nec solum secundum cœlestium orbium (si quis illic sonus est) seriem, sed etiam secundum Citharæ neruos. Nec Hypatæ summam esse in Cithara ut Angelus exponit, sed infimam chordam. Ultimam autem chordam in Cithara accipiendam acutissimam, quæ etiam si maxime tenditur, non ob hoc tamen maxime auditur. Nam

Nam acumen & grauitas in diuersis neutiq̃ eandem rationem, quam in uno quodam ac eodem, habent. Siquidem in uno quopiam acumen magis auditum ferit, in diuersis secus est, quē admodum exempli causa. Vnus chordæ sonus, ut magis intēditur chorda, ita magis auditum ferit: Sed in diuersis chordis, quarum quæ maior est, esto disdiapason ab acutiore, atq̃ adeo etiam minore uincatur, non tamen minus audietur. Neq̃ enim pueri clamantis uox, quantumuis acuta, superabit uiri bene uocalis sonū. Inde etiam uidemus quā nihil efficiant uoces superiores absq̃ inferiorum uocum Bassi, ut uocat Iulius Pollux, à qua uulgo nomen Bassum temerè in usum uenisse existimo. Neq̃ uero iucundior alius cantus est, quā in quo firma sonabit infima uox, etiamsi suprema suauius auditū permulcet, sed omnino in garrutum ueniunt omnes superiores uoces, si robore infimæ uocis destituantur. Hoc idem satis cōmonstratur in diatessaron cōsonantia, quæ non admittitur hodie, nisi subtus fulciatur, uel diapēte, hoc est, quintæ subsidio, uel tertiæ nonuunq̃. Quare non est necesse, si Lutei sonitus est acutissimus, ut continuo etiam maximè audiat, sicut nec in Citharæ neruis necesse est, ne hyperbolæon magis feriat auditum, quā proslambanomenē, etiamsi eam acumine disdiapason superet. Sed hec ad Politianum. Atqui huic opinioni nostræ cōtrariū uidetur Boethius qui ferè ita ordinare uidetur chordas, ut proslambanomenē in supremo ponat loco, neten hyperbolæon infimo, ut libro quarto capite decimo toto chordarum ordine: Et libro primo capite uicesimo. Neaten exponit inferiore: Et eodē capite Meson tetrachordi superiores quatuor uocat chordas, ad tetrachordi diezeugmenon item quatuor chordas. In nostro autem ordine, quem ad Guidonis scalā disposuimus, cōtraria omnia uidentur. Multa hercules alia & his haud dissimilia apud authores reperias, quæ quosdā male torquent. Sed hic scrupulus amouendus est. Igitur in primis notandum, antiquitus ita fuisse tetrachorda, ut etiamnum nostra etate conspiciuntur, quatuor chordis instrumēta, ubi grauissimus neruus et maximus, imò crassissimus, erat supremus, acutissimus uero ac minimus, sanè infimus. Quam ego Lyrae formam puto, nec Citharam cum Lyra idem instrumentum, ut quidam male (delicentia tamen non loquor) exponunt. In Cithara enim nerui sunt 24. ut superiore libro ostendimus. Et contrario ordine atq̃ in Lyra dispositi, nam in Cithara grauissima quæq̃ atque maxima chorda est infima, acutissima uero suprema. At in Lyra, siue illa trichordos, siue tetrachordos, siue hexachordos sit, cōtraria omnia. Hinc illa uaria appellatio, grauissima, extremæ, imæ, ac ultimæ chordæ. In tetrachordo enim suprema est grauissima, ideoq̃ dicta hypate, acutissima uero est infima, & eadem ultima. Neq̃ uero uoces illæ, extremum, primum, ultimumq̃ nos turbare debent. Nā ascendēdo in Cithara, grauissima chorda est

da est prima, acutissima ultima ac extrema: cōtra descendendo suprema est prima, & grauissima est ultima siue extrema, quod in cælestium sphaerarū ordine luce clarius patet, ut postea enarrabimus, & multis alijs in rebus. Et ipsi authores sæpe ita locuti sunt. Vt Terentij illud probat. Certe extrema linea amare haud nihil est, ubi per extremam lineam intelligit primam, neq̃ uidere. Nam quod Donatus in commentario addēs ait. An sic dixit extrema linea, quemadmodum dicitur longis lineis fieri? Id est, de lōginoquo, nimis argutum est. Item Horatius cum in sermonibus de Tigellio diceret: modo summa Voce, modo hac resonat quæ chordis quatuor ima. Per imā grauissimam innuit, hoc est supramā in tetrachordo, quæ, quod ad sonos attinet, grauissima est, sed si ad locum conferas, est suprema. Quod & Porphyrio innuens, A tetrachordo (inquit) hoc sumptum uidetur, in quo est grauissimi soni chorda, quæ hypate dicitur. Non me latet, quid eum in locum garrat Acro, ea in annotationibus, quæ in Horatium publicauimus, breuiter attigimus. Ad hanc igitur formam, quæ ueteribus ita in usu erat, Boethius plerāq̃ disposuit demonstrationes. At ubi negocium magis arduum tractat, præsertim numeris cōmonstrandum, tum uero non acutioribus, sed grauioribus chordis maiores apponit numeros, quod ipse lib. 4. his testatur uerbis: Nec lectorem (inquit) res illa conturbet, quod intendētes sæpe spacia proportionem, numero maiore signauimus, remittentes uero minore, cum intensio acumen faciat, remissio grauitatem. Illic enim tantum proportionum spacia signabamus, nihil de grauitatis, aut acuminis proprietate laborantes, atq̃ ideo & in acumen maioribus numeris intendimus, & minoribus in grauitatem sæpe remisimus. Hic uero, ubi chordarum spacia, sonosq̃ metiemur, naturam rerū sequi necesse est, maioriq̃ longitudini chordarū, ex qua grauitas existit, ampliores, minori uero, ex qua uocis acumē nascitur, dare breuiore. Hæc ille. Nec multum abest quin sit exemplum eius quod dixit, libro 1. cap. 24. apud eundem. Vbi hypaton ac meson tetrachorda ad eundem cōnectens neruum κατὰ συνάφην, superius hypaton tetracordon facit, posterius meson: Sed chordam hypatō meson, superioris acutissimam uocat, posterioris uero grauissimā. Superius dicit, non soni acumine, sed quia prius numerauerat, alioqui deinde dixisset inferioris, non posterioris. Quod autem Boethius hypatas grauissimas, hyperbolæas uero extremas & dicat & existimet, multis ex ipsius libris testimonijs clarū euadet. Nam lib. 1. cap. 20. Ita ait: Inq̃ his quæ grauissima quidem erat, uocata est Hypate, quasi maior atq̃ uenerabilior. Vnde Iouē etiā Hypaton uocant, Consulē quoq̃ eodem nuncupāt nomine propter excellentiā dignitatis, eaq̃ Saturno est attributa propter tarditatē motus, & grauitatem soni. Item postea in eodē capite, de Hyperbolæō tetrachordo, quod ea chordæ prædictas omneis netas superuadebant acumine, hyperbolæas

bolgas dictas asserit. Rursus lib. 4. cap. 11. Hypatō tetrachordū primū atq; grauissimum ait, Hyperbolæon autem neten extremā. Rursus cap. 13. eiusdem libri, ubi de speciebus diapēte, grauiorem partē bis uocat, ut nos cū Guidone appellamus. Multa alia sunt apud eundē loca, quę breuitatis gratia à nobis omittuntur. Hęc aut obiter adduximus, ne quis mihi, eius authoritatem uiri obijciat, quem ego absq; controuersia in hac arte principē facio. Nam Macrobiū, Acronem, Georgiū Vallam, & similes nihil moror. Quanquam Georgius Valla magnifica pręstitisse in portentofo illo de rebus fugiendis ac expetendis uolumine uideri potest, homo haud dubie doctus, sed non satis ingenuus, meo quidē iudicio. Cum enim maiore huius disciplinę partē ex Boethio haberet, ne semel quidem, quod sanē miror, dignatus est hūc nominare. Interim Anselmos Bryennios, & nescio quos alios obscuros uiros frequenter in ore habens. Sed scilicet tū docti uidemur, quoties authores allegamus, quos uel ipsi nunq; legimus, uel quos alij non legerunt. Nā de antiquis nihil dicam, quos coaceruatim ita allegat perinde atq; ipse legerit, cum ante multa sæcula illorum lucubrationes perierint. Audio tamen illi eximiam fuisse bibliothecam, quā ipse moriens eilegauerit, qui hoc opus excuderet. Aldus excussit, de bibliotheca nihil certi audimus. Ipse codex corruptissimus est, ut cū iudicio legenti facile patebit. Cuius uero culpa, id uero nescio. Hoc in uniuersum de eo opere dictū mihi sit, coaceruationem uideri multarū rerū, quas nō intellexerit, cōmixtionemq; sæpe contrariorum, quę haud dubie emendaturus, si licuisset, erat.

Quo pacto sumendi sint Modi & quæ prima omnium Modorū

chorda, Caput I X.

Hic uero ingens difficultas sese nobis offert. nec parua navigationis nostrę mora, qui trāsinis tot scopulis, omni periculo iam defuncti uidebamur, ac tutum omnino cepisse portum. Ecce quem minime rebamur, rursus adest Boethius ipse, nostra Helice, nostra Cynosura, ac retro propemodum acto nauigio à cursu instituto nos cohibuit. Hic enim lib. 4. cap. 13. longe aliter diatessaron diapenteq; ordinat species, atq; nos ordinauimus. Nos enim sol re, primā, mi la, secundam, terciā ut fa, posuimus, cum ille hoc ordine, mi la, ut fa, re sol, ponat diatessaron species, atq; ita ueteres pleriq;. Similiter diapente nos primam re la, secundam mi mi, terciam, fa fa, quartam, ut sol, fecimus. Cum apud Boethiū sint hoc ordine mi mi, fa fa, ut sol, re la. Ita quas nos primas, ille ultimas instituit. Sed

Sed quod magis nos turbat ac propē retrouersis uelis ire prohibuit est, quod eodem libro, capite statim sequente, de Modorum exordijs ait, Hypolydium tono altiore quā Hypophrygium, quē nos semitonio dūtaxat sublimiorem instituimus. Quod si hęc nostra falsa sunt, & Boethij codex bene habet, omni deposita tergiuersatione stylus nobis uertendus est, ac maior huius commentationis pars retexenda, quam magno labore hæctenus construximus. Sed de specierum ordine in consonantijs sumendo (ut priorem amoueamus scrupulum) difficultas hoc pacto soluit, Quod Boethius eo in loco non alia de causa, mi la, primam ponit diatessaron speciem, quā quod ea inter immobiles phthongos constituitur, cum alię inter mobiles. Quapropter si consonantiarum species per se consideremus, non uideo cur alia alia sit prior, nisi ex semitoniorum locis primatum illis dare uelimus, Vt, mi la, primoloco semitonium hebeat, *ἡ πρώτη*, hoc est, secundum ascensum. Eadem de causa, mi mi, in diapente. At si ad scalę ordinem, quem Gxaci à proslambanomene ad neten hyperbolæon, Latini uero ab A, ad Aa, instituerunt, hęc referamus, certe, re sol, primum obtinebit locum à proslambanomene ad Lichanon hypaton, mi la, secundum, ab hypate hypaton ad hypaten meson primi ac grauissimi tetrachordi, in qua indubitanter prima chorda hypate hypaton à parhypate hypaton distat semitonio minore in diatonico (nam de alijs duobus generibus, tanquam deploratis, nihil hic tractamus) Deinde sequuntur tonus ac tonus, ut clare patet in omnibus libri quarti demonstrationibus apud eundem Boethium. Hęc ratio etiam Franchino fuit homini docto, & qui recte hęc initia iecit. Eadem Berno in sua Isagoge oppido diligenter tractauit. Nec ab hoc scopo quisquam nos dimouebit. Et ipse Boethius hic aderit nobis omnihus de musica uoluminibus, quare specierum in consonantijs ordo, si quindecim chordarum in immutabili systemate cōsideremus seriem, nullus melior, nec aptior instituetur, atq; ille est, quem nos superiore libro ex Franchino docuimus. Quod si hoc euicimus, ut planē puto, altera de Modorum exordijs dubitatio facilius dissoluetur. Neq; enim dubium est, si Modos musicos secundum quindecim chordarum seriem ordinauerimus, quin hic ordo fuerit secundum Modorum naturam (quæ in semitoniorum positu maxime consistit) quem huius libri capite secundo, etiam typo ostendimus. At si, ut Citharæ neruis aptantur, posuerimus, alius ordo esse poterit. Nam Boethij constitutio lib. 4. cap. 14. si codex non errat quod tamen Franchinus nō dubitauit dicere, ultimo suorum operū uolumine. cap. 11. alium habet ordinē. à proslambanomene enim in Mesen, Hypodorium quidem ponit, ab hypate hypaton ad paramesen, Hypophrygium, tono distanteis, quod & nos fecimus. At à parhypate hypaton ad triten diezeugmenō, Hypolydium, eodē tono, quē nos semitonio

H 2 dūtaxat

duntaxat ab Hypophrygio distare credimus. Nam parhypate hypatō ab hypate hypatō distat semitonio. Quare eo in loco uel Boethij codex errat, uel Citharæ infimum ac grauissimū neruum proslambanomenen appellauit, ac deinde chordas ita aptauit, ut adhuc hodie conspiciunt à C, ad c. Vel ab F, ad f, in Synemmenis. Magis adhuc diuersa partitio illa est, eodē libro cap. 4. quam ait ad Lydium Modum institutam, cum magis ad Hypolydium ac etiam ad Hypodorium quadret, si quis diligenter eam legerit. Quāquam mihi ad finem suspecta & mutila est uisa, librariorum, ut puto, culpa. Porro Politianus in suo Panepistemonē: Toni (inquit) apud Aristoxenum tredecim. Hypodorius, et Hypophrygij duo, Hypolydij duo: Dorius: Phrygij duo, Lydij duo: Mixolydij duo, Hypmixolydij unus. Quæ si uera sunt, à tritono ille modorum ordinem incepit, (ut hodie sunt organa quedam ut nos uidimus) ubi nos Lydium in Fliterā incipimus, quasi à parhypate meson orsus ad paramesen conscēdas, deinde in G Hypophrygium, ubi nos mixolydium, neque enim alioqui illæ modorum monas ac Dyas locum habent. Hæc omnia eō tendunt, ut planē uideamus uariatum hoc quoque apud ueteres, mansisse tamen semper septem diapason specierum maiestatem, ut ut alia ceciderint. Denominationis enim ius facile mutari potest. Cui rei testimoniū esse potest Cleonides qui ab hypate hypaton incipit Modos, ac ex ea chorda in Paramesen cōstituit Mixolydiū, qd cum nostra traditione minime quadrat. Sicut nec eius sequētes cū nostris Modi, ac necū Boethij qdē. Prima igit (ut tandē finiamus) omniū Modorū chorda erit Proslambanomenē, Hypodorij ppria sedes ad mesen, secūda Hypate hypaton ad Paramesen, Hypophrygij: tertia parhypate hypatō ad tritē diezeugmenō, Hypolydij: & deinceps, ut cap. 2. huius libri ostēdimus, ipsa uero semitoniorū loca erunt secundum tetrachordorum ordinationem ab ipso Boethio lib. 4. institutam demonstratamque, ut iam dicto capite nos quoque pbauimus. Manet igit incōcussus hic noster ordo, ut ab initio instituimus. Et Modorum natura, apud omneis authores indicata, hoc pacto pulchre procedit, Æolium simplex, ut Apoleius, τῆς φρυγίας τῆς βουρ, & λυδίας τῆς βακχικῆς. τῆς δωρίου τῆς μενόν, τῆς ἰωνικῆς τῆς γλαφυρῆς, ut Lucianus inquit, quæ uerba paulo post latius explicabimus. Aristoxenum, à Ptolemaeo ac Boethio redargutum, nos non legimus. Et Politianus hoc in negotio rerum nō intellectarum coaceruator à quibusdam merito nominatur. Legerat enim hæc apud Græcos, sed non intellexit. Georgius etiā Valla tam uaria uarijs in locis nobis prodidit, nunc Aristoxenium, nunc Ptolemaicum semitonium usurpans, ut sæpe ipse sibi parum constare uideatur. Nobis hic nihil excidet, cuius non exemplum uiua uoce, & certa comprehensum ratione dare, ac oculis auribusque subijcere poterimus, si opus fuerit.

Authorum

Authorum aliquot loca discussa quæ traditis a nobis hætenus præ-

ceptis contraria uidentur, Cap. X.

Minus urgent quidē, sed sollicitos tamen nos habent, quæ alia super alia subinde nobis irrepūt, nostris propemodum traditionibus pugnantia, apud authores haud poenitēdos. Quorū primus est, Athenæus qui lib. 14. ἀπὸ πρὸς φρίσων ex Heraclide pontico treis duntaxat Modos asserit Dorium, Æolium ac Ionicum, quod Græci ipsi in tria diuisi sint genera Dore, Æoles & Iones. Idē sed aliquanto diuersius tradit quā Porphyrus doctus homo, qui in Horatiū nobis reliquit cōmētariū, sed ab Acrone cōpilatum, ab temporū iniuriā etiam mutilū. Is ode ultimi libri quarti carminum ad illud: Lydis remixto carmine tibijs. Ait (inquit) treis Modos tibiarum esse, Ionicū, Lydium, Barbarū. Et epodō ode 9. ad illud: Hac Dorium, illis barbarū. Diximus autem (inquit) & supra treis esse species aquod Græcos omniū carminū Ionicum, Lydium, Barbarum. Hæc ille. Acro exponit barbarū, id est, phrygium, quod placet: Cæterum pro Lydiū in Porphyriōne legendū puto Dorium. Lydus enim in Ionico facile intelligitur. Et nostra ætas penē omnē Lydij cantū in Ionicū mutat, ita cognata sunt natura horū modorum systemata. Quod olim eisdem, quas iam citauimus, in Horatiū annotationibus editis latius profecuti sumus. Et paulo post eadē de re quædā alia adnectemus. Verū quod ad priorem attinet, breuiter (neque enim negotium est arduū, ut multis uerbis sit opus) respondemus. Athenæū quidem treis non inasse Modos. Sed principes, sed maxime celebres apud Græcos. Quippe qui Lydij ac Phrygij mētionem quidē facit. Sed barbaros esse existimet, alios item uel obscuros, uel priorū subditos ac species. Quanquā ea disputatione eō tandē uenit, ut ne Ionicū quidem Harmoniam credat, sed harmoniæ quandā speciem admirandam. Διότι (inquit) ὑπολαμβάνω οὐκ ἁρμονίαν εἶναι τὴν ἰασί. Τρόπον δὲ τινὰ θανμάτων χήματος ἁρμονίας. Itaque ex hoc authore nihil satis certi cōstare, mihi quidem uidetur, quemadmodum nec ex Iulio Polluce, ut in Lydio referemus. Sed qd Porphyrus, ut ad hūc quoque aliquid dicamus, treis siue Modos siue species carminum ait, de uulgarī loquitur usu, quemadmodū hoc quoque tempore Tibicines fidicinesque in usu habent. Sex enim Modos Ionicum, Hypoionicum, Lydium, Hypolydiū, Mixolydiū, Hypomixolydiū, qui & Hyperiaestius, in ut modulant. Quatuor uero Dorium, Hypodorium, Æoliū, Hypoæoliū, & si addere licet Hypmixolydiū, in re. Denique

H 3 in mi

in mi Phrygium & Hypophrygium, ut numerus duodecim Modorum, aut XIII, si Hypermixolydium non excludemus, expleatur. Hec ad Porphyriionem. Tertius Lucianus est, qui in Harmonide quatuor Modorum nomina memorat, ac cuiusque Harmoniae proprietatem (Nam ita Modos nominat, conformiter cum Platone) explicat his uerbis. καὶ ἐκείνης ἁρμονίας διαφυλάττειν τὸ ἰδίον, τὸ φρυγίον, τὸ ἐνθιον, τὴν λυδίων, τὸ βακχικόν, τὸ δωρίον, τὸ σεμνόν, τὴν ἰωνικὴν καὶ γλαφυρόν. Hec D. Erasmus Rot. præceptor noster docte, ut omnia, ita uertit. Vniuscuiusque harmonie seruare proprietatem. Phrygie impetum, Lydiae furorem, Doricae seueritatem, Ionicae iucunditatem. Porphyrio treis nominauit, Lucianus quatuor. Sed non uidetur hoc egisse Lucianus ut omnibus nominaret Modos, uerum præcipuos duntaxat. Ionicum autem quod ille ex Lydio primus emergit, mutato diezeugmenon tetrachordo in synemmenon, principibus adiecit. Sic & Apuleius Floridum libro 1. quinque numerat. Aeolio adiecto, Iulius Pollux lib. 4. λοκρικὴν adiecit & alibi σιωπτικὴν λυδίσιν, ut Platon li. 3. de re pub. ubi & μεσολυδίσιν. Verum de his in Lydio latius differemus. Apulei uerba sic habent. Tibicen quidam fuit Antigenidas omnis notulae melleus modulator, & idem omnimodis peritus modificator, seu tu uelles Aeolion simplex, seu Iastium uarium, seu Lydium querulum, seu phrygium religiosum, seu Doriū bellicosum. Apuleius simplices, quod ad appellationem attinet, nominat, uidelicet à Gentibus nomina habentes. Et Iastium uocat quem Lucianus Ionicum, quod nomen in uulgatis Apulei codicibus corrupte, ut paulo post ostendemus, Asiū legitur. Hec & similia apud authores passim reperiuntur, quæ nullo negotio ad hunc modum dissolui poterunt ab mediocri etiam ingenij Lectore.

De Modorum inuicem commutatione, Caput XI.

Commutantur item Modi alteri in alteros sed haud equali felicitate. In alteris enim fit mutatio sæpe uix sentiente aure etiam arguta, imò sæpe cum magna audientium gratia, quod peruulgatum hodie esse ex Lydio in Ionicum non semel iam testati sumus. Norunt hoc qui instrumentis ludunt, & qui Poëtarum carmina præoptè cantare sciunt ad musicam rationem. Nepe quod laudem hoc modo, si comode faciunt, sæpe numero merent. Maxime si Ionicum in Doriū commutent: In alteris autem dura fit commutatio, & uix unquam absque graui aurius offensione, ut ex Dorio in Phrygium. Ideoque qui in templis hodie organa pulsant, quies in id difficultatis incidunt, cogentibus ad hoc Ecclesiarum canticis, nisi exercitati ac præopti sint, sepe se deridendos auditoribus eruditissimis præsentant. Inde adagiū natum puto, A Dorio ad Phrygium de naturali in minus naturale, aut de bene composito, ad absurdum aut de placido ad in-

ad insuauis. Denique de eo, quod uulgo aiunt, quod non manet in proposito, et ex eodem labit in diuersum. Haud clā me est, quod nostra ætate de hoc Adagio scriptis prodiderint multi eximij uiri, inter quos duo tamē maxime mihi colendi, nūquam absque honoris præfatione nominant, Franchinus & D. Eras. Roter. alter musicus, alter uocalis mihi doctor, quibus tantum me debere fateor, quantum qui maxime. Franchinum sanē nūquam uidi. Quam ante annos duos et 20, cum Mediolani essem, ille quoque tunc adfuisse dicit, sed nondum hoc agebam, posterioribus autem annis (ut ingenuē quod uerum est, fatear) eius uiri scripta multum profuere mihi, atque adeo ansam dedere, ut Boethianam Musicē legere, relegere, ac deuorare etiam uoluerim, quæ longo tempore à nemine attingebat, imò à nemine intelligi credebatur. Cum Erasmo uero familiariter multis uixi annis, non in hisdem quod ædibus, sed ita prope, ut alter alteri in negotio literario quotidiana consuetudine, in laboribus quos simul immesos pro communi studio forū utilitate tolerauimus adesset quoties libuisset. Itaque licuit inter nos admonere, dubitare, corrigere. Ego, ut Iunior, concedere illius ætati. Ille, ut senior, tolerabat mores meos, non nunquam castigabat, assiduus erat adhortator studiorum meorum. Denique effecit, ut auderem aliquando & ipse in publicum prodire, & scriptis, quæ sentire, perdere. Quæcumque ille tot annis (Nā opinor non minus xx, fuisse) scripsit, uoluisset à me antea uideri. Et hercules, si præ occupationibus rerum mearum perpetuo adesse potuisssem, non defuisssem uiro, plerisque tamē opibus ad fui. Non ægre ferebat, ut nunc morosuli quidam faciunt, reprehendi, si quis hoc comode faciebat, imò admoneri maxime petebat, & agebat subinde gratias, denique non nunquam admonente muneribus donabat. Tanta in illo uiro erat modestia. Itaque in eius scriptis reprehendere quædam dum uiueret, maxime illo uolente, non sumus ueriti. Quod in Franchino quoque utinam licuisset, ostendisse certe illi non pauca, quæ ad publicum disciplinarum usum multis profuissent. Hæc eò tēdunt, ut nemo mihi succedere iure uel queat, uel debeat, si post illorum fata nunc audeam quædam reprehendere, quæ uiuentibus illis cum gratia etiam facturus erā. Prior itaque Franchinus in postremo illo opere (quod sero in manus nostras uenisse priore libro comque sumus) de Harmonia musicorum instrumentorum li. 4. ca. 2. ubi de proprietatibus quatuor Modorum, ac de præstantia Dorij differit, facta huius Adagij mentione, hæc adponit uerba: Cum autem (inquit) ex constantissimis & seueris actibus ad ea quæ late atque iucunde dicenda aut optanda essent, sese conuerterent, ueluti puerij loco à Dorio dicebant in Phrygium. Hec ille. Quibus uerbis innuit letis ac iucundis rebus conuenire Phrygium, cum tamē statim eodem in lib. ca. 5. dicat Phrygium Modum ad bellum excitandum esse aptum, ideoque igneo colore pingi, & Anapesto declarari. Atque nemo non idē de Dorio affirmat, quod propter hac rationem non eruius huius adagij sensum. Ego. n. Phrygium potius tristibus, ac diuinis conuenire puto, ut Threnis, ut fletibus, ut sepulchris. Quam quod Modus est, quod non ad diuersa applicari quædam modo sit ingenium ad eam rem felix, quale aut Iodoci Præfatis, aut Petri à Platea, aut simili.

Id circo omnia, quæ per totū illū quartū librū, præter Boethiana, adfert de modis musicis, pfecto Modorū uerā naturā neutiq̃ nobis aperiunt. Neq̃ ille ultra septem recte nouit, quod cum ex eo opere, tū ex actiua ipsius Musica planē apparet. Et quæ ex uarijs authoribus cū latinis tū Græcis collegit, negocium nihil adiuuant, ut priore quoq̃ libro attestati sumus. D. Eras- mus autē in Adagiorū illo præstātissimo opere nihil plus affert ad uerum sensum huius Adagij. Tribus annis, aut circiter ante eius mortē admoni- tus fuit à me. Nam totum illud opus sæpe eo poscente relegeram, & sicubi aut librariorum culpa, quæ sanē non minima, quid corruptū erat, aut etiā ipsius incuria neglectum, ut nō illibenter sua agnoscebat errata, continuo notabam. Locus erat Apuleij, de quo præcedente capite, ubi ille Asiū pro- lastium legerat, eum locum ante postremam editionem, me præsentē ac ad- monente, emendauit. Emendaturus & alia, si morte præuentus nō fuisset. Nam cum de ipso hoc adagio, longe aliam ex me audiret rationem, atq̃ ip- se adferre potuit, rogat ut scriptis id explicē latius ac diffusius, ita enim fore, ut Lector fructum haberet, ego gratiam. Enimvero, quod ibi non admo- dum ualebam, grauatiū me hoc facturum ostēdi, paratus tamen erā hoc in Modorum cantibus cōmonstrare palām, quod ego primū hac in re pu- to, & à paucis id fieri posse. At ille nō destitit, donec peruicerit. Itaq̃ scripsi tunc ea, quæ hic statim subiiciam. Verum cum ultimam editionem iam mo- riturus adornaret, operi nō adfui, ē Friburgo enim qd ad caput Herciniæ syluæ est, ubi tū habitabā, Basileam ierat (distant ea loca unius diei itinere.) Ideoq̃ & charta tunc perijt, & locus ille, cū alia tā multa illi curanda essent, neglectus est. Quia ppter nūc hoc ope, ubi talia ex pfecto doceo, id uero ne- tiq̃ mihi negligendum existimaui. Est igit̃ sensus huius adagij à Dorio ad Phrygiū, ut diximus quoties à pposito aliquo in lōge diuersum labimur. Huius rei apud Musicos cū recentiores tū ueteres nullā, quod equidē scia, reperiās causam, quā cātus naturam ac auriū iudiciū. Ideoq̃ rē altius repe- re placet, breuibz quidē uerbis & in diatonico, quod nunc in usu est. No- tum autē est ex superioribus, totū inter Modos discrimen esse ex uariatione diapēte ac diatessarō in diapason, qua omnes, cōstant Modi. Hanc autē ua- riationē esse ex uario semitoniorū loco, quæ totū uersant negotiū. Notum hoc quoq̃ est Lydiū Hypolydiūq̃ Modos cōmunē habere diapēte, tertiā uidelicet speciē, Phrygiū Hypophrygiūq̃ secundā, quarū utraq̃ tritonū cōplectitur, durū interuallū, & à diatonico nō nihil abhorrēs. Vnde factū est, ut Lydiū ac Hypolydiū asperitatē in diapente nostra ætas, ppe aboleue- rit, ac unius semitonij immutatione eos ex diezeugmenō tetrachordo in Synēmenō deiecerit, effeceritq̃ Ionicū Hypoionicūq̃ qui molliorē habēt incessum, nēpe diapente nacli absq̃ tritono, quartā uidelicet speciē. Porro Dorius Hypodoriusq̃, primā habent diapēte speciē, quæ itē nullū habet tritonum,

tritonū. Ideoq̃ si rursus Ionicum Hypoionicūq̃ in Dorium Hypodori- umue mutabis, uariatur diapēte sed absq̃ tritono, quare aures nō offendū- tur, imō gratiā senties ex uariatione Modi. Et est sanē auditus ex omnibus sensibus maxime morosus, qui nisi uariatione iucunda mulceat̃, illico tæ- diū cōcipit. At si rursus ex dorio aut Hypodorio in phrygiū Hypophry- giūue cōcedere uelis, iā incidēs in Modos, quorū diapēte tritonū habet, asperā, ut diximus, intercapedinē, ita ut alia uelut natura cātus nasci uidea- tur. Quapropter auditus rei nouitate cōmotus sentit alterationē incōmo- dam ac uelut stupefcit. Hæc ita habere ipsa inueniet qui Modis assuefa- ctas habet aures. In Guidonis autē scala Lydius inter F, & f, Hypolydius inter C, ac c, cōstituti habēt mi, in b clauī, qd si in fa cōmutabit̃, efficit con- tinuo Ionicū ac Hypoionicū molliores Modos, & qbus aures libētius ac- quiescūt. Veteres sanē ecclesiastici Lydio ac Hypolydio delectati sunt pro- pter diapēte seueritatē, præsertim in Gradualibus quæ uocāt. Itē in passiōe Dominica, quæ sacra illa hebdomada canit̃. Vbi Euangelista, ut grauis hi- storicus eā habet diapēte, narrationi aptā. At nostra ætas pleraq̃ mutat te- mere, aut uiciat uerius, dum quærit mollia potius quā grauitatē obseruare curet. Mutatis igit̃ his Modis, ut ex fa fa, diapēte fiat sol ut, aures suauiorē nacli sonum, nō offendunt. Nec rursus si ex sol ut diapente paulatim p- cedendo labaris in la re, ac in Dorium uenias, si cōmodē hoc feceris & suo lo- co. At rursus si ex re la, quæ Dorij est diapēte, in mi mi, quæ Phrygiū est, de- flectere uoles, uix effugies tædium quoddam auriū, aut stuporē quendam animi ammirātis, cur in diuersum abeat. Sed satis nunc Philosophatū. A Dorio ad phrygiū, et cōmodē, & absq̃ aurium offensione trāsire feliciter ausus est Iodocus à Prato super psalmum de profundis, quod exemplum unā cum ludicio nostro prodemus. lib. 3. cap. 24.

Cur septenarius numerus apud autores tā frequēs in rebus musicis, Cap. XII.

Est autē & hoc cōsyderatione non indignū. Quid sibi uelit septenari- us ille numerus toties authoribus nominatus, & tam uarie item, cū rerum musicarum incidit mentio, quemadmodum apud Homerū secundo (qui est ad Mercurium) hymno.

Ἐπτάδ' ἐστι συμφώνων διαπύκνων σάτο χορδῶν. Et apud Virgiliū in Alexi.

Est mihi disparibus septem compacta cicutis Fistula. Et Aeneidos 6.

Obloquitur numeris septē discrimina uocū. Et Horatius lib. 3. Car. ode. 11

Tuq̃ testudo resonare septem. Callida neruis.

Macrobius lib. 1. Saturnaliū scribit Apollinis lyrā septem fuisse chordarū

per quas tot cœlestium sphaerarum motus præstet intelligere. Sphaerarum pro

per Planetarum accipi uult opinor, sed ea ratio frigida est. Nam si Poeta octo prodidissent neruos, hic tam subtilis speculator continuo subiunxisset, per eos totidem Sphaerarum motus intelligi, quippe quae apud omnes sint octo. Rursus si nouem commemorassent, octo haud dubie motus quod esse dixisset, atque adeo totidem ex illis sonos: Non uero autem intelligi oportere, conflata ex his octo Phthogis symphonia, atque ob hoc dicta Calliopen, ut de musis Plato in re publica philosophatur, non temere omnium doctorum iudicio. Eadem est Ciceronis de Sōnio Scipio. tractatio, de qua paulo post. Diodorus autem Mercurium ait lyrae rectoris fuisse, atque eam tribus instituisse chordis, instar trium annorum, Treis ite uoces descriptas, grauem ab hyeme, acutam ab aestate, a Vere mediā, magna Autūni iniuria, quae hic indignissime fructibus onustus exulat. Orpheum autem quatuor chordis lyra instituisse tradunt uel ad eadem annorum tempora, ut iniuria affectus Autūnus, postliminio rediret, uel ad quatuor elementa, ut alij scripsere. Haec ad huius difficultatis nodum explicandum a commemoratis rebus adducta, tantum ad rem faciunt, atque enarrare, quam quisque chordam in Cithara addiderit, donec ad 15. deuentum sit chordam. Lectoris. n. mens omnibus his lectis & intellectis non minus dubia haeret. Effugia haec sunt nostrae ignorantiae, quae nimium foecunda est, quies extricare se nequit. Atque hoc explicandum erat, quam ob causam toties apud auctores septem chordarum sit mentio, tum quod per has intelligi oporteat. Hic leuiter transiliunt omnes, tanquam re bene nota, & septem Planetarum Sphaeras adducunt quasi hoc nemo sciat. Ego igitur uno uerbo dicam quae sentio, per septem siue chordas, siue neruos, siue cicutas, siue uocum discriminata intelligi ab authoribus septem illas Diapason species, de quibus tam multa haecenus diximus, quae non minus in trichordo Mercurij, tetrachordo Orpheij, ac reliquis deinceps chordarum instrumentis habent, quam in Cithara 24. chordarum. Per hos omnis cantus regitur, per hos incedit, intra hos concluditur, quae admodum per pedes carmina. Haec diatopon non expleret, sed tono deficiunt. Ideoque a Ptolemaeo octaua species adiecta est, sed quae eadem sit cum prima, ut late haec cap. 2. huius libri ostendimus. Neque enim ullus est cantus, uel Citharę, uel alij instrumenti habilis, qui non in aliquam septem diapason specierum cadat. Quod si forte hoc alicui nimis argutum uisum fuerit, meminerit obsecro, quod haec nostra aetas rudis sit ac aetate proflua, ut inter eximie doctos, etiam qui mathematica proficiunt, non uicesimus quisque haec perspecta habeat, quicquid huius disciplinae medicam manu adhibere uelit, imo uerius qui possit, Rursus cogitet quam praeceptorum cum Romanorum, tum Graecorum aetas docta ac omnibus instructa disciplinis. Ut certe dubitari non possit, cum Horatius carmina ad lyram cecinerit, & Modorum toties mentionem faciat, quin eos optime nouerit, neque gocium certe non admodum difficile si a teneris ea in re docti magistri nobis contigerint, ut in alijs disciplinis, non tam ad hominum uitam utilibus atque ipsa musica esse ab omnibus praecipis uno ore prohibetur. Sed nunc quarelarum sat est, ad alia pereremus.

De sono

De sono in caelo duae opiniones, atque inibi Ciceronis Plinijque

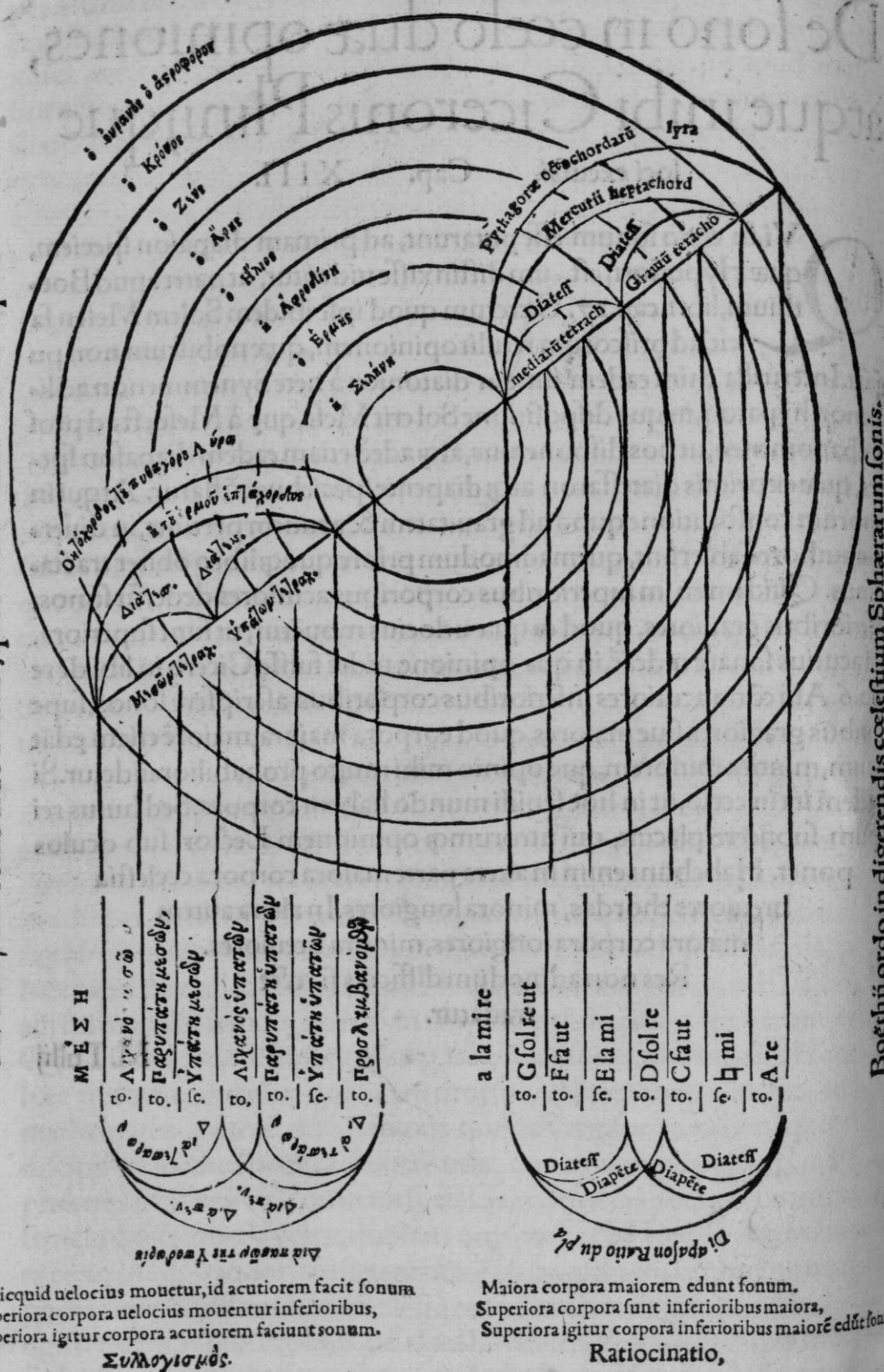
loci excusati, Cap. XIII.

Qui in caelo sonum esse putarunt, ad primam diapason speciem, quae Hypodori est, cum distinxisse uidentur, ut patet apud Boetium, lib. 1. cap. 27. Caeterum quod ipse ibidem Solem Mesen facit, ad praescriptorum retulit opinionem, quae nobiscum non pugnat. Interualla enim eadem sunt in diatonico a nete Synemmenon ad lichanon hypaton, in qua dispositione Solerit Mese, quae a Mese est ad proslambanomenon, ut nos disponemus, atque adeo etiam eadem diapason species, quae ex primis diatessaron atque diapente speciebus conflatur. Atqui in sonorum constitutione quod ad grauitatem & acutiem pertinet, in diuersum auctores abierunt, quemadmodum priore quoque libro obiter tractauimus. Quidam enim in superioribus corporibus acutiores dederunt sonos, inferioribus grauiores, quod ea quae uelocius mouentur, ut sunt superiora, etiam acutius sonare uideantur, in qua opinione uidetur fuisse Cicero in lib. de re publica. 6. Alij contra acutiores inferioribus corporibus ascribere sonos, superioribus grauiores siue maiores, quod corpora maiora, maiorem etiam edant sonum, minora minorem, quae opinio mihi multo probabilior uidetur. Si quidem ita in caelo, ut in hoc sensibili mundo habent corpora. Sed huius rei typum subiungere placuit, qui utrorumque opinionem Lectori sub oculos ponet. Habebunt enim in altera parte maiora corpora coelestia breuiiores chordas, minora longiores. In altera autem maiora corpora longiores, minora breuiiores.

Res non admodum difficilis si recte tradatur.

M. Tullij

M. Tullij Ciceronis ordo in sonis, quos cœli orbibus dedit antiquitas.

Cæterum

Cæterum interualla orbium cœlestium in ipso cœlo, eâ ne ratione consent, qua in diapason phthongi, mihi non sit uerisimile, quocunque tandem modulandi genere constituerimus. Plinius autem lib. 2. Cap. 22. Pythagoricam tradens præceptionem, sic ait: Sed Pythagoras interdum ex musica ratione appellat tonum, quantum absit à terra Luna. Ab ea ad Mercurium, spacij eius dimidium, & ab eo ad Venerem, ferè tantundē. A qua ad Solem sesquiplum. A Sole ad Martem tonum, id est, quantum ad Lunam à terra. Ab eo ad Iouē dimidium, & ab eo ad Saturnum dimidium, & inde sesquiplum ad Signiferum: Ita sex tonos effici, quā diapason harmoniam uocant, hoc est, uniuersitatem concentus. Hæc Plinius. Quæ uerba non omnes æquē intelligunt. Georgius Valla lib. 1. cap. 2. Musices, illud sesquiplum apud Plinium refert non ad tonum, sed ad dimidium toni, ut toni, inquit, sint quartæ partes tres, quod ego dodrantem toni intelligo. Qua tamen ratione non sex toni fierent, sed quinque & semis. Alij sesquiplum ad tonum referentes, colligunt ex Plinij uerbis septem tonos in diapason consonantia, quod nec rationem habet, nec quisq; Musicorum uspiam tradidit, & ueteres Plinij codices omnes sex habent, non septem. Præterea sex propius uero est, Aristoxeni sententia, quem Plinius secutus uidetur. Reuera autem diapason sex propè modum habet tonos, deesse enim comma, ut superiore libro ostendimus. Cicero autem sexto de Rep. libro, ita habet: Quam ob causam summus ille cœli stelliferi cursus, cuius conuersio est concitator, acuto & excitato mouetur sono, grauissimo autem hic lunaris, atq; infimus. Nam terra nona immobilis manēs, ima sede semper hæret, complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem uis est duorum Mercurij & Veneris Modorum, septē efficiunt distinctos interuallis sonos: Qui numerus rerum omnium ferè notus est. Hæc ille. In qua præceptione omittit quam Plinius refert interuallorum rationem, ex octo tamen cursibus septem sonos fieri collegit, extremos pro eodem intelligens sono, ut sit in diapason. Et cōsonat uulgatum musicorum dictum: de octauis idem esse iudicium. Quanquam, ut dicam quod sentio Ciceronis locus haud dubiè corruptus est, & Macrobius exacte eum non intellexit, tamen si quatuor longissima scripsit in eum capita. Theodorus Gaza, eximia eruditionis uir, cum eum locum in Græcum sermonem uerteret, & ipse quædam, quæ in uulgatis Ciceronis codicibus sunt, omisit, ut hæc uerba: Mercurij & Veneris Modorum. quædā aliter uertit, ut *ἡ δὲ τῆς ἀντροῦς πρὸς τὴν δύνανται*, quod in uulgatis quibusdam latinis codicibus frequenter ita legitur: Illi autem octo cursus, quibus eadem uis est Modorum, à Theodori uerbis longe discrepans lectio. Quidā in his Ciceronis uerbis: Septem efficiunt distinctos interuallis sonos. uerbum septē ad ablatiuum interuallis cōiungendum existimant hoc sensu.

I Octo